

ОМОНКЕЛДИ НОРБЕК
ОЛИСДАГИ ОРЗУЛАР
Ҳ И К О Я Л А Р

«Зиё» нашриёти
Гулистон шаҳри, 1997 йил.

Иккинчи жаҳон уруши қурбони бўлган катта ота-жоним Ирис Рўзи ўғли ҳамда умрининг охиригача интиқ бўлиб йўл қараган катта энажоним Норой Боймурод қизининг хотираларига фарзандлик эҳти-томи билан ушбу китобимни бағишлайман.

Муаллиф.

ОЛИСДАГИ ОРЗУЛАР

Бола кўпдан бери велосипед олиб беришларини орзу қиларди...

У ҳар кун нонуштадан сўнг, хаёлидан «велосипед келган бўлса-я» деган ўйни ўтказиб, «Болалар дунёси»га югуриб қоларди. У дўкон остонасидан ичкарига ҳатлаб ўтиши билан атрофга аланглаб-аланглаб велосипедни изларди. Лекин нигоҳи дам сап-сарик сочли, хунук қўғирчоққа, дам ҳеч ким олмайдиган тепкичи йўқ мотоциклга ё дафтар—қоғозларга тушарди. Бундан боланинг жаҳли чиқар, уларни ёмон кўриб кетарди. Чоғроққина келадиган дўконнинг ҳамма жойига кўз югуртириб, велосипедни тополмагач, мўлтираб сотувчи амакига қарарди: «Велосипед олиб келмадингизми, амакнжон?». «Эрта-нидди албатта олиб келаман», деб жавоб қиларди у боланинг кўнглини кўтариб.

Бола бугун ҳам дўконга энтикиб кирди. Кирди-ю, интизор кўзлари қувончдан чақнаб кетди: шундоққина ёнгинасида яп-янги, ям-яшил қўнғироқчали велосипед турарди. Чироқ нури тушиб турганидан велосипед ярақлаб, боланинг кўзларини олар, бу эса унга роҳат бағишларди. У секин юриб, велосипед олдига келди. Аста ўнг кўзини чўзиб, велосипед эгаридан ушлади. Ҳаяжондан вужуди титраб кетди.

— Охири кутганинг келди-я, сен боласи тушмагурнинг, Бола ўгирилиб, овоз келган томонга қаради. Дўпписиз ўзига жуда ярашган, ўрта ёшлардаги сотувчи амаки кўлиб турарди. У боланинг ниятини сездики, ҳар ҳолда: — Қани қўнғироғини чалди, кўчада юрганингда болалар «мошина келаяпти» деб қочиншармикан, — деди.

Бола қўнғироқни чалди. Унинг жаранглаб жириглаганини эшитиб, қувонганидан қийқириб юборди: «Воҳ, зўр-ку!»

Сотувчи ва уч-тўрт харидор унга ҳавас билан қараб туришарди. Дўконга ойисининг қўлидан тортқилаб, тўрт ёшлар чамасидаги болакай — Ботир камшик кирди.

— Ана, «жийинг-жийинг» келли тедиму, обейинг эни, обейинг — деди у бидирлаб.

Сотувчи болага қаради. У ҳеч нарсани эшитмас, ҳеч нима билан иши йўқ эди. Нималардир деб ўзича гапирар, велосипеднинг гоҳ рамасини, гоҳ филдиракларини ушлар, силаб-сийпарди.

— Ҳей, менга қара. Югур отангга айт. Тезроқ олиб берсин. Бўлмаса тугаб қолади, — дея сотувчи болани шоширди.

«Тугаб қолади? Нега?» Бола ялт этиб сотувчига, сўнг велосипедлардан бирига минишга пишиллаб уринаётган Ботир камшикка қаради. «Тугаб қолади». Сотувчининг шу сўзлари қулоқлари остида яна бир жаранглагач, у дўкондан отилиб чиқди. Ортдан сотувчининг «Ҳой, тўхта!» — деб чақириб қолганини ҳам эшитмади.

Сотувчи кўчага чиққанида, бола муюлишга етиб, ўнгга — уйлари томонга бурилиб кетганди. Сотувчи бошини чайқаб ичкарига қайтди.

— Тугаб қолади деб, бола бечоранинг ўтакасини ёрай дедим, — у ҳалигина бола силаб-сийпаган велосипедни етаклаб панароқ жойга суяб қўйди. Қараб турган харидорларга тушунтирган бўлди, — анчадан бери кутган эди. Олиб қўяй.

Ҳаллослаб югуриб келаётган бола ўз кўчасига етиши билан бир тўда болалар қуршовида яп-янги велосипед миниб олган Муҳаммадшерни кўриб қадамини секинлатди, тўхтади. «Бир пасда у ҳам олибди. Ҳе, қандай яхши! Энди роса мазза қилиб, ким ўзар ўйнаймиз». Бола ўзини велосипеднинг устида сизди. Мана у велосипедни гизиллатиб ҳайдаб кетаяпти. Шамол унинг юзига урилиб, сочларини тўзгитаяпти. Худди: «Сен орқада қол, Шер биринчи бўлсин», — деяётгандай кўксидан итараяпти. У эса худди отаси мотоциклни тез ҳайдагандай, велосипедини учуриб бормоқда. Охири шамол: «Сен кучли экансан, энди мен сен томонда. Шернинг семизлигига ишониб алданибман-да», деб у тарафга ўтди. Шамол боланинг кўйлаги барларини силкитганча пишиллаб орқада қолган Шерга «хайр-хайр» қила бошлади. Ур-ре, у биринчи! Югуришда ҳам биринчи эди. Мана велосипед пойгасида ҳам биринчи. Афсус, Шернинг қилиғи унинг хаёлларига чек қўйди. Шер ясси бурнига бош бармоғини қўйиб, панжасини қимирлатди, тилини чиқариб, бошини ликкиллатди. У болани калака қилаётган эди: «Мун-

ча ҳовлиқма, барибир сенга олиб беришмайди». Бола унинг ичида шундай деяётганига амин эди. Чунки, Шерга янги нарса олиб беришса кўчага олиб чиқиб, ҳозиргидек мақтанар, «менга ҳам олиб беришадн» деган болани калака қилиб: «Мунча ҳовлиқма барибир сенга олиб беришмайди», — дерди. Афсуски, кўпннча у ҳақ бўлиб чиқарди.

Бола чопиб уйларига кирди. Ойиси тикув машинасини айлантрииб, ишлаб ўтирган эди. Бола унга велосипед келганини, тезроқ боришмаса, тугаб қолишини бир зумда шошиб-пишиб айтиб берди.

— Велосипед олишга пул қани? — деди ойиси ўглининг гапларини бепарво тинглаб бўлгач.

Бола кўпдан бери велосипедни орзу қилади. Мана бугун орзусига етай-етай деди, лекин... Наҳот ойисининг пули бўлмаса! Унинг кўз олдига калака қилиб, тиржайиб турган Шер келди.

— Шерга олиб беришибди-ку, — деди бола овози титраб.

— Олиб беришса беришибди-да, пуллари кўп бўлгандан кейин. Биласанми ўзи, Алибой амакинг ким?

Бола мундоқ қараса Алибой амакисининг кимлигини ҳалигача билмас, бу ҳақда ўйлаб ҳам кўрмаган экан.

— Ким? — деб сўради у кўзларини пирпиратиб.

Ойиси муҳим бир сирни айтмоқчидай, ўгли томонга энгашди.

— Хўжалик ҳисобчиси, — деди ойиси қўлини юқорига кўтариб, қўшимча қилди, — каттакон одам.

Ойисининг айтмоқчи бўлган «сир»и фақат шугиналигидан бола қувониб кетди.

— Вой, отам у кишидан ҳам катта-ю. Али амаким пакана, хўппа—семиз.

Унинг гапидан ойисининг жаҳли чиқди.

— Уша пакана семиз амакинг каттакон хўжаликнинг каттакон ҳисобчиси. Данғиллама уйи, тагида машинаси бор. Новча, каттакон отажонинг неча йилдан бери бригадир-у, киссасида хемири ҳам йўқ.

— Ойи, отамнинг ҳам машинаси бор-у. Пахта теради...

— Тур, кўп бошимни қотирма, велосипед олмасанг, ўлиб қолмайсан! — деб ойиси унинг билагидан ушлаб

силтаб юборди.

У бошини қўйи эгди. қўллари шалвираб тушди. Велосипед олиб бераман деганди, келгандан кейин пулим йўқ, деяпти ойниси. Шерга бўлса бир зумда яп-янги велосипед олиб беришди. Бола алам ва оғриқдан тўйиб-тўйиб йиғламоқчи эди. Аммо зўрға ўзини босди. Ойисининг олдида йиғлашдан қўрқди. Ойниси ўз иши билан овора эди. Баъзан нимадир деб гудраниб қўяди. Эҳ, ҳозир отаси уйда бўлмади-да, бўлганида уни етаклаб бориб, велосипед олиб берган бўларди. Отаси ҳар кунни қоронғу тушганда келади. Ҳозир эса ёп-ёруғ. Тўхта! Худди сезгандек ҳозир келиб қолса-я! «Отажон, тезроқ келинг, бўлмаса велосипед тугаб қолади».

Бола шошилди ташқарига чиқаётганида, ёши ўтиб қолганига қарамай, қошига кўкимтир сурма суркаб олган, эгнига қора атлас кўйлак, малларанг нимча кийган, дўмпайган сумкасининг оғирлигидан бир ёнга қийшайиб келаётган аёлга рўпара бўлди.

Бола савдогар хотинни дарров таниди. У қишлоққа қиш ва баҳорда серқатнов бўлиб қоларди. Чунки, бу вақтларда қишлоқдагилар ерёнғоқ, мош дегандай деҳқончиликларини сотишиб, чўнтакларини андак қаппайиб қоларди-да.

Ойисининг айтишича, у жуда яхши хотин эмиш, лекин бола уни ёмон кўради.

Савдогар хотин тез-тез уларникига ҳам кириб туради. Ойиси билан узоқ ўтиради. Қора сумкасидаги матоларни бирма-бир олиб жаврай-жаврай мақтайди ва охири хурсанд бўлиб чиқиб кетади. Савдогар хотин келиб кетган куннинг оқшоми уйларида албатта жанжал бўлади. Отаси уйга чарчаб келганида ойиси уни хурсанд кутиб олади. Меҳрибонликлар кўрсатади, кийимидаги чангларни қоқиб, қўлига сув қуяди. Фақат отаси уйга кириб, бир тишлам нон ейишга, бир ҳўплам чой ичишга ҳам улгурмайди. Ойиси бесабрлик билан боягина олган ялтироқ матони эгнига ташлаб, жилмайиб отасига кўриниш беради: «Қаранг, қандай чиройлик. Меҳмон-пеҳмонга борганда киярман деб олдим. Шундайига қачондан бери орзуманд эдим». Отаси сакраб ўрнидан туриб кетади. У билан бир чоғда бола ҳам оёққа қалқади. Бир отасига,

бир ойсига «қўйинглар, уришманглар» дегандай мўлтираб қарайди. Унга иккалови ҳам парво қилмайди. Бола аста юриб, нариги хонадаги тўшакка чўзилади. Чироғи ёқилмаган нимқоронғу хонада хаёлга толади. Қани энди сеҳргар бўлса-ю, савдогар хотинни узоқ-узоқларга кетказиб юборса..

У шу ҳолатда узоқ ётади. Сўнг ошхонага қулоқ солади. Ойсининг йиғлашини, отасининг куйиниб гапирётганини эшитади.

— Бўлди энди. кўрпангга қараб оёқ узат! Ахир ўзи сенга нима керак. Алоҳида бўлиб, уй олайлиқ дединг, мана эришдинг. Мен ҳам кийинай дединг. а хўп, ана шкафда айқашиб ётибди, кийим деганинг. Эй, менга қара, шунга олмасанг ўлиб қолармидинг?... — Отаси гапир-гапир ахири, эшикни тарақлатиб ташқарига чиқиб кетади.

«Бугун яна жанжал бўлади», деб ўйлади бола савдогар хотинни кўриши билан чўчиб тушаркан, кейин дарров ўзини овутиди. «Не, нега энди, ахир ойимнинг пули йўқ-ку».

— Аянг уйдаи, полвон — деди савдогар хотин кафти билан боланинг сочларини тўзгитиб. Кейин жавоб ҳам кутмайин, ичкарига кириб кетди.

Бола остонада туриб қолди. Энди унинг кўчага чиққиси келмади. Чиқса, Шер албатта уни калака қилади. Атайин унинг олдидан велосипедини миниб керилиб ўтади: «ҳе оберишмадим, ажаб». Йўқ, чиқмагани маъқул.

Бола ичкарига қайтганида савдогар хотин қора сумкасидаги матоларни бирма-бир олаётган эди.

— Мана буниси энг янгиси. Сизни бир хурсанд қилай дедим-да. Узингиз кўринг. айлоний, асл мол. — Савдогар хотин жаврашини бошлади.

Ойсининг ёнига ўтирган бола савдогар хотин мақтаган матога қўлини теккизди-ю, тезда тортиб олди. «Вуй, муздайлигини! Гуллари чиройли бўлса ҳам ўзи муздай экан. Буни кийган одам музлаб қолмасмикан?». Бола шунга сўрамоқчи бўлиб, ойсига яқинроқ сурилди.

— Полвон, қўй устига чиқма, кир қиласан. — Савдогар хотин узук тақилган, томирлари кўкариб бўртганидан хунук кўришувчи қўли билан боланинг озғин сонини

дан қаттиқ қисиб, четга сурди.

— Бор, кўчада ўйна, — деб ойиси ҳам жеркиб берди.

Бола савдогар хотинга бир ёвқараш қилиб, дераза олдига келди. Пардани суриб, кўчага қаради. Кўчада уч-тўрт бола ўйнаб юрар, улар орасида Шер кўринмасди. Бола тоқчага қўлларини тўшаб бошини қўйди. Кўзларини юмиши билан олисдаги орзулари ёнгинасида пайдо бўлди...

— Қўйинг-е, — савдогар хотиннинг дағал, ёқимсиз овозидан бола чўчиб тушди. — Мен сизга атайлаб қидира-қидира олиб келганман. Бу гапни гапирманг.

— Майли хола сиз айтгандай бўла қолсин. Сиз ўтира туринг, мен ҳозир, ҳозир.. — Ойиси шошиб бошқа хонага кириб кетди.

Савдогар хотиннинг тунд юзи бироз ёришиб, хурсандлигидан болага қараб тиржайди. Бола шошиб ерга қаради. Хиёл ўтмай, ойисининг қадам товушларини эшитиб бошни кўтарди. Не кўз билан кўрсинки, ойисининг қўлида бир сиқим.. пул бор эди. «Ойимнинг пуллари йўқ, бу гал анави ялмоғиз кампир шалвираб чиқиб кетади», деб хотиржам турган бола пулларни кўриб жавдираб қолди. Ойиси алдаганини биллиб, юраги ҳап-қириб кетди. Югура бориб, ойисининг қўлларидан тутди.

— Ойи, ойижон, пулингиз бор экан. Велосипед олиб беринг, жон ойи, олиб бера қолинг, — бола илтижо қилиб ўтинар, оқариб кетган ёноқларини кўз ёшлари юварди.

Ойиси икки ўт орасида қолди. Ҳа, ўғли қачондан бери велосипед деб ҳиқиллаб юрибди. «Устингни кир қилмасанг, овқатингни қолдирмай есанг, эрта ухласанг» каби бир талай талабларни қўйиб, «шуларни бажарсанг велосипед олиб бераман» деганларида бола ҳамма-ҳамма айтганларини қош қоқмай бажарарди. Аммо.. шу йил қишда ён қўшнилари Барчиной: «Вой, Холниса, пальтонгининг манави ерига куя, тушибдими?», деб тирноқча жойни пеш қилса бўладими?! «Ҳа, бойбичча, куя тушган, бунисини сўрасанг ўн йиллик матоҳ. Сендай ҳар икки-уч йилда пальто олишга йўл бўлсин» деган сўзларни ичида айтгани бонс қўшнисига нисбатан кек пайдо бўлганди. Яйги чиққан матодан кўйлак тикиб, Барчи-

нойнинг бир кўзини ўйнатишни у ҳам кўпдан бери орзу қилиб юрарди. Мана, хола сўзининг устидан чиқиб, айтганини олиб келибди. Раҳмат, кам бўлмасин. Аслида «пул йўқ» дегандан кейин, ўғлини чиқаривориб, матонни нми-жиммида олиб қўя қолса бўларкан. Энди чакаги очилган боласини қандай тинчлантиради. Отасига тортган, бирам ўжар-ки!

— Менга қара, Содиқжон, қўй, йиғламагин. Сен катта бўлиб қолдинг, кузда мактабга борасан. Нима қиласан, ўша кичкина велосипедни. Сенга ундан ҳам яхшисини олиб бераман. Қўй, йиғламада энди!

«Алдаяпти, алдаяпти — ўйлади бола, — Анави ялмоғиз кампир, манави муздай мато бор экан, ойиси унга велосипед олиб бермайди. Отажони келганча велосипед тугаб қолади. Ойиси муздай матони олса уйларида яна жанжал бўлади».

— Ойи, бу муздай матони олманг. Олманг!

— Нега унақа муздай дейсан, полвон бола. Велесаветни нима қиласан? Эккун ўтмай бузасан-кўясан-да. — Пишиб турган савдонинг бузилишидан чўчиган савдогар хотин орага тушди.

Унинг овози болага шунчалик хунук эшитилдики, вужуди қалгираб кетди. Бола шу лаҳзада яна бир карра сеҳргарга айланиб қолишни жуда-жуда истади. Беихтиёр лаблари пичирлади: савдогар йўқ бўлсин, йўқ бўлсин». Бола кўзларини очганида савдогар хотин нималардир деб гапирётганини, онаси эса билинар-билинмас бошини қимирлатиб, уни маъқуллаётганини кўрди. Хўрлиги келиб, югуриб бошқа хонага ўтди. Ўзини тўшакка ташлаб, юзини ёстиққа босди. Йиғлай-йиғлай ухлаб қолди. Кўрқинчли туш таъсирида шомга яқин чўчиб уйғонди. Дастлаб қаердалигини билмай, нимқоронғу хонадаги жинҳозларга кўрқа-писа қаради. Сўнг аста ўрнидан туриб, ошхона томонга йўналди. Бир пиёла муздай сув ичди. Хушнуд кайфиятда овқатга уннаётган ойиси унга нимадир деди. Бола бунингламай дераза тарафга юрди. Кеч тушмай, Шернинг велосипедини бир мартагина кўргиси келди. Майли, ўзиники бўлмасин, барибир, барибир, узоқдан бўлса ҳам бир мартагина кўргиси келди.

«Қани у? Ҳа, мана». Матросча кўйлак кийиб олган Шер велосипедини ғизиллатиб ҳайдаб келаяпти. Орқасидан бир тўда боладар қийқирганча эргашишаяпти. Ҳаммаси велосипедга бир миннш илинжида. Бироқ, Шер ҳали-вери хуморидан чиқадиган эмас. Ана энди Қодир билан Вали унинг елкасидан ушлаб итара бошлашди. Шер оёқларини икки ёнга ёзганча қийқирар, «тезроқ, тезроқ» деб буюрарди.

Кеч ҳам тушди. Ҳали замон отаси ҳам келиб қолади. Бола отасига «Сиз ойимни уришманг. Мен велосипедни яхши кўрганимдай ойим ҳам муздай матонни яхши кўриб қолган бўлса, нима қилсин. Лекин уни бекор олди. Ушлаб кўринг, муздай-а. Ойим ҳам уни кийиб, вой, билмай олибман, совқотиб кетдим дейди. Мана кўрасиз. Энди уришманглар, сизлар уришсангизлар мен қўрқаман. — дейди. Ҳа, албатта шундай дейди. Кейин улар уришишмайди. Эртасига эса отаси унга велосипед олиб беради. Яп-янги, ям-яшил, қўнғироғи боридан...

Ширин хаблларга берилган бола дам-бадам кўчага қарар, отасини интиқлик билан кутарди. Ниҳоят қоронғу кўчада аввал мотоциклнинг тириллаган овози эшитилди. Сўнг ярқ этган ёруғлик унинг кўзларини қамаштириб юборди. Кўчани тўлдириб келаётган ёруғликни қаршилаш учун бола ташқарига шошилди.

ОППОҚ ҚОР

Уйларидан пальтосини кийишга ҳам сабри чидамай, енгларини осилтириб чиққан бола майдалаб ёмғир ёғаётганлигини кўриб, биринчи синфда ўқиётганида юз берган ғаройиб воқеани эслади. Ушанда ҳам эрталабдан майдалаб ёмғир ёққанди. Мактабнинг спорт залида бола ўз тенгқурларига қўшилишиб: «Қорбобожон, келинг, сизни соғиндик!» деб қичқирган эди. Соқол-мўйлови оппоқ, зар тўндаги Қорбобо (бола кейинчалик у расм муаллими Султон ака эканлигини билди) «Салом болажонларим! Юксак-юксак тоғлардан ошиб, олис-олис ўрмон -- даштларни кезиб, Қорқиз билан биргаликда сизларга янги йилни олиб келдим. Аммо нимага париншон кўринасизлар? Ҳа, билдим, билдим, қорни соғиндингизларми? Тўғри, янги йилни оппоқ қорсиз қарши-

лаш қийин. Лекин мен сеҳрли Қорбобоман. Қани ҳаммаларингиз бирданига қор ёғсин, қор ёғсин денглар-чи!». Улар бажонудил «қор ёғсин» дея ҳайқирришганди. Қорбобо ҳассасини пахта тўшалган полга уриб: «Ана мўъжиза содир қилдим, қор ёға бошлади. Ишонмаяпсизларми, ана деразадан қаранглар!» деганди. Болалар бир-бирларини туртишиб дераза ёнига боришган, яхшироқ кўриш учун ташқарига югуришганди. Ўз кўзларига ишонмай оппоқ лайлак қорга тикилиб қолишганди. Кун бўйи ёмғир ёғиб, кутилмаганда Султон аканинг ичкарига кириши билан у қорга айланганди. Бари бир бола учун Қорбобо энг саховатли, энг қудратли киши бўлиб туюлганди. Бу йил ҳали қор ёққани йўқ. Қачон қарама ёмғир, фақат ёмғир ёғади. Султон ака бошқа мактабга ўтиб кетди. Қорбоболар ўзгарди. Улар ёмғирни қорга айлантира олишмайди. Табиат хоҳлаганида қор, хоҳлаганида ёмғир ёғдиради. У ёмғирни бунча яхши кўрмаса..

Ниҳоят, бола елиб-югуриб мактабга етиб келди. Яшил ранг каска кийиб, қизил тугунча қўлтиқлаган ўн бир ёшлардаги Алишер лотерея ўйналаётганлигини кўриб, қувончдан энтика бошлади. Мамнунлик билан атрофга кўз югуртирди.

Бугун мактабда арча байрами ўтказилаётганди. Мактаб ҳовлиси байрамона кийинган ўқувчилар билан гавжум эди. Спорт залига ўрнатилган радио карнайдан ўқувчилар ўқиётган шеър, куйлаётган қўшиқлари баралла эшитилиб турарди. Биринчи қаватдаги синф хоналаридан бирининг икки тавақали деразасини ланг очиб, қуён тери телпак кийган, жигарранг пальтодаги Шерқўзи муаллим лотерея ўйинини ўтказарди. Қишлоқдаги катта-кичик унинг атрофига тўпланишганди. Улар ҳовлиқиб билет олишар, сабрсизлик билан қоғозни очиб кўришар: ютуқ чиқмаса чўнтак ковлаб тагин навбатга туришар, омади кулганлар ўн қадам наридаги ютуқлар столига қараб югуришарди.

Бола кўпчиликнинг олдида кийишдан тортнииб, бошидаги каскани қўлига олди. Тўпланганлар орасидан ўтиб, ютуқлар столига кўз югуртирди. Оқ сурп мато устида гулли чойнак-пиёла, икки тахлам дафтар, бир қутти қалам, шахмат тахтаси, бокс қўлқопи ва бошқа буюмлар

бор эди. У орзу қилган, кўришни жуда истаган футбол тўпи эса кўринмасди.

— Нимага йўқ? — пичирлади бола ва дарҳол пастки лабини тишлади. Сўнг бошқатдан синчиклаб тикилди, эгилаб стол тагидаги қоғоз қутиларни ҳам назардан ўтказди. Йўқ! Оғир хўрсиниқдан унинг кўкси кўтарилиб тушли. Кўз олдида ўтган йилги ютуқлар столи ва оппоқ тўп намоён бўлди. Ахир у ўртоғи Абдуқаюм билан лотерея ўйнаб, футбол тўпи ютишмоқчи эди-ку! Шу мақсадда отасидан ўн сўм пул олганди.

Бола Шерқўзи муаллим турган томонга ўтди. У ҳамон тўп йўқлигидан афсусланиб, ўйга чўмиб турганида; бехосдан зардали овоз янгради:

— Қани кел, нечта оласан? Эй, қулоқсиз пулни бермайсанми?!

Бола бошини кўтарди ва икки қадам нарида ўқрайиб, сертомир қўлни чўзиб турган Шерқўзи муаллимни кўрди.

— Муаллим, футбол тўпи йўқми? — умидворлик билан сўради у.

— Сен бола, эсинг жойидами? Ҳаммага ўхшаб тинчгина ўйнайвермайсанми? Анави шахмат, бокс қўлқопи, ўйинчоқлар камлик қилаяптими? Уйнасанг бузғунчилик қилмай ўйна, бўлмаса бор арчани кўр! — деб уришиб берди Шерқўзи муаллим.

Бола четга чиқиб, Шерқўзи муаллимга ажабланиб қаради. У юқори синфларга дарс берадиган бу муаллимни ўтган йили лотерея ўйинига футбол тўпи олиб келганидан бери ёқтириб қолганди. Бир неча марта у бола-нинг тушига кирган, ўшанда оппоқ тўпни узатиб: «Мана ол, тўп ютдинг. Энди Абдуқаюм, яна бошқа жўраларинг билан мазза қилиб тўп ўйнанглар», — деганди. Овози майин ва ёқимли эди-ку. Энди нега ўзгариб қолди?

Бола атрофга аланглади. Абдуқаюмни қидириб тополмади. Унинг ёнига оқ ҳарир кўйлак, бир тилим ой шакли қўндирилган дўппи кийган синфдоши Фарида келди.

— Алишер, нима қилиб турибсан? Ойхол опа ҳамма-ни чақираяпти. Тез синфга бор, — деди у ва бошқаларни ҳам чақиритиш учун лотерея ўйналаётган томонга юрди.

Бола истамайгина иккинчи қаватга кўтарилди. Узун

дахлиз бўйлаб юрди. Кичкина тахтага «4-а» деб ёзилган эшикни очиб, ичкарига кирди. Синф деразаларига ялтироқ шиша ўйинчоқлар, лайлак қор, гул ва бошқа турли шакллардаги қоғозлар осиб қўйилганди. Доска олдидаги очиқ жойда ўнга яқин оппоқ кўйлакдаги қизлар қип-қизил қоғоз гулларни тутиб, рақсга тушишарди. Болаларнинг кўнчилиги тўн қийиб, белбоғ боғлашган, бири масхарабоз кийимида, бошқа бирлари капалакнусха бўйинбоғ тақиншганди.

— Мана аълочи ўқувчиларимизнинг аҳволи, — деди синф раҳбари, ўттиз ёшлардаги ўрта бўй, атлас кўйлагини устидан оқ нимча кийган Ойхол опа. — Бунақада биринчи ўринни олиб бўлмиз. Абдуқаюм қани?

— Ўзингиз робот бўлиб кийинмасанг келма, дегандин — гиз. Шунга...

— Ўзингиз, ўзингиз. — киноя билан болага тақлид қилди Ойхол опа, — Бу фақат менга керак. Келманглар. Мана, Худоёрни қара, қандай кийиниб келибди.

Дераза ёнида боши, гавдасига картон қоғоздан тўрт бурчак ниқоб кийган, кирза этикдаги семиз Худоёрни кўриб, бола тезда юзини ўгирди: «Яхшиям Абдуқаюм робот бўлмагани... турқидан одам қўрқади-я».

— Бошқа бирорта синфда робот йўқ. Жюри яхши кийинганларга бир балл қўшади. Худоёр яхши ўқинмасаям, ташкилий ишларга зўр. Ўзинг кийинмигини олиб келдингми?

— Ҳа, мана, — бола қўлидаги тугунча ва яшил каскани кўрсатди.

— Бўпти, тезда кийин. Қани қизлар давом этдик.

Бола пальтосини ечиб, тугунчадан қип-қизил юлдузчалар акс эттирилган зангори рангдаги кўйлакни олиб кийди. Шеърларини пичирлаб такрорлашаётган болалар, рақсга тушаётган қизлар боланинг чиройли кўйлагига тикилиб қолишди.

— Бу ишнинг зўр бўлибди! — мақтади Ойхол опа, — Яна бир балл қўшилди.

Бола пальтосидан ўн сўмни олиб, шимининг чўнтагига солди. Дераза ёнидаги ўрнига бориб ўтирди.

Алишер бугунги кунни зориқиб кутганди. Эҳ, ўтган йилги тўп қандай чиройли эди-я. Унақа тўп бу ернинг

магазинларида йўқ. Шерқўзи муаллим уни шаҳардан олиб келганди. Афсус, Абдуқаюм иккаласининг омади келмади. Беш сўмга олган билетларига нуқул майда ютуқлар чиқди. Кейинчалик бола: «Нега югуриб бориб отамдан яна пул олиб келмадим-а...» деб ўзини анчагача койиб юрди. Оппоқ тўпни ҳеч ким утиб ололмади. Байрамдан кейин мактаб директори тўпни машинасининг орқа ойнаси ёнига қўйиб, қишлоқни айланиб, узоқ вақт кўз-кўз қилди. Мактаб ҳовлисида директорнинг машинаси кўриниши билан Абдуқаюм иккаласи югуриб боришарди. Қўнғироқ чалингунча тўпга термулишарди. Баъзида дарслардан кечикишиб, ўқитувчилардан дакки ҳам эшитишарди.

— Эҳ-е, ўша тўп бўлганида эди. Қордек оппоқ тўп... Абдуқаюм келган бўлса, тўп йўқлигини кўриб нима қилдикин? — Бола бошини чайқади, аста ўрнидан туриб, деразадан ташқарига қаради. Мактаб боғидаги дарахтлар кўчада зар кўйлақларига лой сачратмаслик учун бир-бир босиб келаётган икки қиз, боғчаннинг икки қаватли биноси оқиш туман ичида хира тортиб кўринди. Емғир тинганга ўхшайди. томчилар ойналарга урилмай қўйди. Энди қор ёға қолса эди.

— Алишер, — уни Ойхол опа чақирди, — кел ёдлаган шеърларингни айт.

Шундагина бола арча байрамида «Қорбобо» ва «Фазогир бўламан» деган шеърларни айтиши лозимлигини эслади. Қаскани кийиб, доска ёнига чиқди. Ёдлаганларини айтишга бир-икки чоғланди, тилининг учги-насида турса-да, айтиб беролмади.

— Ҳаммангга бир нима бўлганми? Бунақада «4-в»га ютқазиб қўямиз. Ёдлагандинг-ку, ахир. Хаёлинг қаёқда? «Узоқ тоғлар ошиб келди Қорбобо. Халтасида...» қани, кўкрагингни кериб, дадил туриб, қаттиқ-қаттиқ айт.

— Узоқ тоғлар ошиб келди Қорбобо.

Халтасида қор олиб келди жон Қорбобо.. — бола адашиб кетганини сезиб, дув этиб қизарди. Тўқима шеърдан синфдагилар кулиб юборишди. Ойхол опанинг жаҳли чиқди. Улар қизариб, довдираб қолган боланинг нима ўйдалигини тушунишмади.

Арча байрамида Алишер ўйинчоқ олиб келган Қорбобо ва фазогир бўлишни орзу қилган ботир болакай ҳақидаги шеърларни тутилмай, «қор олиб келган Қорбобо»ни қўшмасдан айтиб берди. Соқол-мўйловни пахтаданлиги билиниб турган Қорбобо — ўнинчида ўқийдиган Турсунмурод — унга расм дафтар берди. Ойхол опа «номерлар тугаганида, арчани айланиб, ҳам-маларинг ўйинга тушинглар. Шунда балимиз кўпаяди», деб қаттиқ тайинлаганди. Куй янгради. Синфдошлари ўйнай бошлашди. Ҳатто Худоёр ҳам кирза этиги билан полни гурсиллатиб рақсга тушди. Томошабинлар кулишиб, қарсак чалишди. Бола ўйинга тушишни билмасди. Жим турганди, Ойхол опа «ўйна» деб ишора қилди. Алишер гоҳ қўлларини қуш қанотларидек ёзиб, гоҳ сакраб айлана кетди. Агар бошидаги каскаси сал катталик қилиб, кўз олдини тўсиб қўявермаганида, у яна кўпроқ ва баландроқ сакраган бўларди.

Сершовқин залдан чиқиб, бола оғир юкдан қутулгандек енгил тортди. Унинг ортидан қорамағиздан келган, қўй кўз бола — Абдуқаюм ҳам ташқарига йўналди. У Алишер билан кўришаркан, ютуқлар столига қараб қўйдди. Улар бир-бирларини гап-сўзсиз тушунишди.

— Уйга кетасанми? — деб бўғиқ овозда сўради Абдуқаюм. Бола боши билан тасдиқ ишорасини билдирди. — Мен ҳозиргина келдим. Бироз томоша қилай. Отам фермага кетди. Кейин молларга қарашим керак.

Кўпроқ ёнма-ён туриш, бирга уйга қайтиш иккаласига ҳам оғир эди. Шунинг учун Абдуқаюм ичкарига қайтди.

— Қани келинлар.

Бола ўғирилди. Одам кўплигидан Шерқўзи муаллимнинг ўзи кўринмас, фақат овози эшитилади. Ютуқлар столининг атрофи қоғоз парчаларига тўла, ўша жой худди қор ёққандек оппоқ эди. Бола бошини эгиб аста юрди. Лотерея ўйналаётган жойдан болаларнинг қувноқ овозларини эшита бошлади.

— Менга дафтар чиқди. Расм дафтар!

— Мен қалам ютдим.

— Билетингга «Бир ўйнаб беринг» деб ёзилибди. Қа-

ни ўйна!

— Бор пулимни ўйнаб қўйибман. Бўлмаса, футбол тўпини ютиб олармидим.

«Нима?! Анали юзига буёқ суртган, узун қалпоқли масхарабоз кийнидаги бола футбол тупи дедими?! Қани, қаерда? Ё алдаяптимикин?». Бола ўзини тўдалашиб турганлар орасига урди, олдинга ўтиб, ютуқлар столга қаради. Дафтар, чойнак ва... оппоқ футбол тўпи! Алишер яйраб кетди. «тўп, тўп» деб пичирлади. Сўнг шартта бурилди-да, спорт залига қараб югурди. Ичкарида кўрсатув билан чиқаётган ўқувчиларнинг шеър, қўшиқлари, томошабинларнинг қарсаклари ва қувлашмачоқ ўйнаётиб йиқилиб тушган болакайнинг йиғиси қоришиб кетганди. Одамлар орасидан ўтавериб, боланинг кўйлагидаги елимланган юлдузчалардан икки-учтаси сидирилиб тушди. Яхшиям, шундоққина арча олдида ўтирган Абдуқаюм томоша кўнглига сиғмай ўрнидан туриб қолди.

— Абдуқаюм! Кел, кел! Тўпни қўйишибди, тўпни!

Икки дўст чопишганча ютуқлар ёнига боришди. Ҳайрият тўпни ҳеч ким ютиб олмабди. Бир зум оппоқ тўпга термулишди. Бола Абдуқаюмнинг енгидан тортди. Улар четга чиқишди.

— Неча сўминг бор? — сўради Абдуқаюм, сўнг шошилиш қўшимча қилди. — Отам: «лотереяни сизларни хурсанд қилиш учун эмас, ўзларига зиёфат уюштириш учун ўйнатишади», деб пул бермади. Йиғласам ҳам бермади...

— Ҳаммасига оламиз. — деди Алишер чўнтагидаги пулни чиқариб.

— Уҳ-ҳу! — қувониб кетди унинг дўсти — ўн сўмга қанча беради. Албатта тўпни ютамиз!

— Билетларни манави каскага соламиз. Кейин мактабнинг орқа томонига ўтамиз. Юр, — дея йўл бошлади Алишер.

Шерқўзи муаллим узатилган танга ва қоғоз пуллар орасидан ўн сўмликни ажратиб олди. Пул узатганга қаради. Тўп сўраган бола эканлигини кўриб, мулойим жилмайди.

— Ана топшириқларингни бажардик. Қани, неча сўм-

лик оласан?

Бола яна майин ва мулойим овозни эшитди. Энди муаллим ўқрайиб ҳам қарамаётганди. Бу «ўзгариш»дан у ҳам ажабланди, ҳам қувонди.

— Ҳаммасига.

— Ҳаммасига... чиндаман ҳаммасигами? — қайта сўради Шерқўзи муаллим, сўнг бошқаларнинг ҳам диққатини тортиб, овозини баландлатди. — Манави космонавтни қаранглар, ўн сўмнинг ҳаммасига билет олайти. Албата тўп ютади. Сизлар ҳам дадил-дадил ўйнанглар, бўлмаса қуруқ қоласизлар.

Билет солинган каскани қучоқлаганча бола Абдуқаюм билан мактабнинг орқа томонига ўтди. Уларнинг ортидан бошқа болалар ҳам эргашди.

— Қани оч-чи. тўпни ютдингмикан? — деди энди картон қоғозлардан қутулган, кирза этикдаги Худоёр, — Нима, еб қўямизми?

— Еб кўр-чи. Бор ўзинг ҳам ол.

— Орқамиздан эргашсанг кўрасан, — ўшқирди Абдуқаюм ва муштини тугди.

Улар шовқиндан холи олма дарахтлари ёнида тўхташди. Алишер кўзини юмиб пичирлади:

— Қорбобожон. тўп ютайлик... тўп ютайлик...

— Футбол тўпни чиқсин. — деди Абдуқаюм ҳам.

Бола билетлардан бирини олди. Ютуқни ўқиди: «Бир кулнинг». Алишер кулмади. Абдуқаюм кулмади. Кулолмадилар. Иккинчи билетга бир дона ўчирғич чиқди. Болалар нафасларини ичига ютишиб, ҳар бир билетни «ҳозир тўп чиқиб қолади» деган орзиқиш билан очиб кўра бошлашди. Аммо билетлар озайиб борар, дафтар, қалам, ўчирғич ютишар. «бир кулнинг», хафа бўлманг», «омад ёр бўлсин». «янги йилнингиз билан» деган ёзувларни ўқишар, оппоқ тўп эса ҳадеганда чиқавермасди. Каскада сўнгги билет қолди.

«Тўп чиқсин»... кўнглидан ўтказди Алишер, кейин билетни очаркан. «албатта тўп чиқади» деб қаттиқ ишонди.

«Расм қалам» деб ёзилганди бир парча қоғозда. Улар олдиниға ажабланиб туришди. сўнг лаблар титради.

Алишер билетларни сочиб юборди. Қўлтиғидаги расм дафтар ҳам ерга тушди. Уни Қорбобо... йўқ Турсунмурод берганди. Улар кўлмак сувга тушиб ивиётган қоғозларга, расм дафтарга қараб анча туришди.

Уларнинг бошларини эгиб келаётганини биринчи бўлиб Худоёр кўрди ва мазахлаб кулди.

— Ҳи... ҳи... чиқмадимми?! Шунақа бўлади. Тўпни менинг тоғам ютиб олади.

Икки дўст мактаб ҳовлисида турган оқ «Волга»ни ютуқлар столи ёнида турган уч йигитни кўришди. Ферма мудирининг шаҳарда ўқийдиган ўғли — Олим оппоқ тўпни ўшлаб томоша қиларди.

— Ютиб олибди. — шивирлади бола Абдуқаюмга, сўнг қаҳр билан ютуқлар столи томонга қаради.

— Шерқўзи ака. зўр тўп экан, — деди Олим лабининг бир четидаги сигаретни олиб. — Машинамнинг ранги билан бир хил бўлиб яхши кўринмайдими дейман-да. Лекин импортний экан. Буни қаердан топдингиз?

— Излаган топади-да. — деб кулди Шерқўзи муаллим бир сўмлик қоғоз пулни оларкан. — машинангга қуйиб қўйгандек ярашади. Кел. уйна.

— Уйнаймизми? — деб сўради Олим ёнидаги енгилгина кийинишганидан тезроқ спорт залига киришга чоғланишаётган икки шеригидан.

— Ўзинг биласан. — деди улардан бири ва ёнидан сигарет чиқариб тутатди. — Сен бунақага устасан-ку.

— Тўра. сен бу ердагиларни анойи дема. Уйнашга ўйнаймиз-у, аммо Шерқўзи акага ишониш қийин. Асли тўп чиқадиган билет бормикин?

— Э. Олим ука, нима деяпсан, — Шерқўзи муаллимнинг авзойи ўзгарди. — Меҳмон болалар олдида ўзингни тут. Бу ҳақиқий ўйин. Бунда ғирромлик кетмайди.

Юпун кийинганлигидан Алишер жунжикди. Қўллари-ни шимининг чўнтагига солди. Қўлга муздай нарса текканди, олиб қаради. Иккита беш тийинлик танга экан.

— Ҳозир Олим ака.. Олим тўпни ютиб олса.. — Абдуқаюм йўталиб, гапини тугата олмади.

— Абдуқаюм тийининг йўқми?

— Бўлса керак. Нима қиласан? — ҳайрон бўлди Абдуқаюм ва ўн беш тийинни болага узатди.

Йигирма беш тийин бўлди, йигирма тийинга битта билет олиш мумкин.

Олим чарм курткани чўнтагидан ўн сўм олиб, Шерқўзи муаллим ёнига борди. — Ишқилиб ўн сўмга куйиб қолмайлик-да.

Дастрўмоли билан юзини артган Шерқўзи муаллим қора сумкасини ёпди.

— Олим, қўй ука. Ишонмасанг ўйнама. Сен яхшиши томошага кир.

— Ҳазиллашдик. Шерқўзи ака, ҳазиллашдик.

— Ҳазил ҳам эви билан-да. Бировнинг кўнглини оғритиб...

— Э. Шерқўзи ака, қачондан бери кўнгилга қарайдиган бўлдингиз. Ёки ростданам... Қани сумкани очинг, ака.

— Ўйнайдиган бўлсанг, йигирма бешга ўйна. Билетлар оз қолди. Йигирма бешга ўйна-да, сумкаси билан ол. Қолган ҳамма ютуқ сенга. Розимсан?

Олим тагин шерикларига қаради, сўнг бошини чайқади.

— Ҳа. нега бош чайқасан. Йигирма бешга ўйна-да, майли билетларни ҳам кўрмай, столдаги ҳамма ютуқни машинангга ортиб кетавер.

— Уҳ-ҳў, — деди Тўра ва ярми чекилган сигаретни ерга ташлаб пошнаси билан эзгилади.

— Тўра, ҳали сенга нима дедим. Мана шунақа. — деди Олим шерикларига кўз қисиб. — Шерқўзи ака, бизга ўн сўмликка беринг. Бир омадни синайлик. Санжар Худоёرنинг телпагини ол.

Узун бўйли, сочининг ўртасидан фарқ очиб олган йигит телпакни Шерқўзи муаллимга тутди. Шерқўзи муаллим бироз жим турди-да, кейин кафтини тўлдириб билет олиб, телпакка ташлади.

— Ие, санаб бермайсизми? — ҳайратланди Санжар.

— Ортиғи бўлса қайтарасан. — бирдан жеркиб берди Шерқўзи муаллим. — Қани яна кимга?

Бироқ ҳеч ким билет олмади. Ҳамма «қани ютишармикан?!» деб қараб туришди. Олим машинага суяниб, сигарет чекди. Икки шериги билетларни очиб кўришди.

— Ҳаммаси кутилганидек, — деди Тўра сўнги билет-

ни кафтида ўйнатиб.

Санжар билетларга тўла телпакни Худоёрга қайтариб берди. Анча ютуққа эга бўлиб қолган Худоёр оғзи қулоғига етиб тиржайди.

— Ҳа, тўп чиқдимми?—сўради Шерқўзи муаллим.

— Чиқди, чиққанда қандоқ, Шерқўзи акажон. — деди Олим ва спорт зал томонга юрди. — Знефатга биздан ҳам ҳисса!

— Олим, оғзингга қараб гапир. Сенларниям биламиз. Бу ёққа кел. Билетларни бирма-бир очиб кўрсатаман. Ютолмасанг, фирромлик қиласан-да!

Олим қўлини силтаб, ичкарига кириб кетди. Шерқўзи муаллим бир зум нима қиларини билмай турди. Дастрўмолчаси билан тагин юзини аритди. Кейин ўнғайсизликдан қутулиш учун болаларни чақирди.

— Ана тўп сизларга қолди. Қани келинглар..

Майдон яна шовқинга тўлди. Болалар бир-бирларини туртишиб, пул узата бошлашди. Икки ўртоқ Олим тўп ютмаганидан беҳад қувонишди. Яхши бўлди. Ютиб олганида мактаб директорига ўхшаб машинасига қўйиб юрарди. Ахир тўп кўз-кўз қилиш учун эмас, футбол ўйнаш учун чиқарилган-ку.

Алишер билет олиш учун дераза олди яқинроқ келди.

— Муаллим, битта билет беринг. Битта. Муаллим... ўзим олай.

Бола сумка ичига қўл солиб, бурчак томондан битта билетни олди.

— Қани, нечта олдинг?

— Мана, битта.

Бола ёлғизгина билетни муштумига қисиб, Абдуқаюмнинг ёнига келди. Улар билетни очишга журъат қилмай туриб қолишди. Охири Алишер муштини ёзди. Қоғоз тахламини очиб, қизил сиёҳ блан ёзилганларни ўқиди: «Футбол тўпи!» Кўзларига ишонмай, Абдуқаюмга кўрсатди.

— «Футбол тўпи». — деб қичқириб юборди Абдуқаюм.

— Ур-ре, футбол тўпи ютдик, — ҳайқирди бола ҳам бор овозда. — Абдуқаюм иккаламиз тўп ютдик.

— Тўп ютдик. тўп ютдик, — икки ўртоқ тинмай қич-қиришар. севинчдан ирғишлашарди. Тўп ютиб олиш иш-тиёқида бўлганлар билет олмай, уларга тикилиб қолишган. бир ишониб. бир ишонишмасди.

Ютуқ тарқатувчи расм муаллими Эшмамат боланинг қўлидаги билетни ажабланиб олди. Ўқиб кўриб. пешонаси тиришди, болаларга ўшқирди.

— Қимчи алдамоқчи бўлишдинг. мишиқилар?! Мана қараиш, — Эшмамат ёнидаги чопон кийган, ўрта ёшлардаги семиз, бош яланг кишига тушунтира бошлади. — Мана бу билетларга қора сиёҳда ёзилган. бунга бўлса қизилда. Қинғир-қийшиқлигидан кўриниб турибди. ўзлари ёзиб олишган. Ҳе, ўргатган устозингга..

— Тўп ютдик. Тўпни беринг, — деди Абдуқаюм муаллимнинг сўзларидан анг-танг ҳолга тушиб.

— Кет дедим сенларга, — Эшмамат қўлига дафтар олиб силкитди.

— Биз тўп ютдик. Билетни биз ёзганимиз йўқ. Ана Шерқўзи муаллимдан олдик. Муаллим.. — бола умид билан мўлтираб Шерқўзи муаллимга қаради.

— Қани. Эшмаматжон. билетни менга беринг-чи. — Шерқўзи муаллим билетни олиб кўрди. — Бу билетни ўзим ёзганман. Тўпни бераверинг.

— Чинданамми? — ажабланди Эшмамат. — Ахир. машина..

— Бокс қўлқопи билан иккаласига қизилда ёзганман. Бераверинг дедим-ку сизга! — деди Шерқўзи муаллим овозини кўтариб, сўнг хушнуд кайфиятда болаларга юзланди. — Қани, Олим? Бориб чақиринглар. Тўп ютуққа чиққанини ўз кўзи билан кўриб қўйсин!

Эшмамат бошини бир томонга қийшайтириб. норози бўлиб томоқ қирди. Кейин ноилож тўпни қўлига олди. Бола оппоқ тўпга талпинди.

— Тўхтаиш. Эшжон, — деди чопонли киши. — Яп-янги экан. Қўлга бермай, хуморидан чиқиб бир тепинг! Ҳа, тепиш керак. тепиш.

«Нималар бўлаяпти. Наҳотки оппоқ тўпни. лой, кўлмак сувларга тепиб бўлса..» деган ўйдан Алишер саросимага тушди.

— Тепманг. тепманг! — қичқириб юборди Абдуқаюм

Ба тўпни ушлаб қолишга уринди.

Эшмамат тўпни тепди. Уларнинг юзига лойқа сув томчилари сачради, кўзларини ачиштирди. Бола кўзини уқалаб дарҳол очдида, тўпни қидириб юқорига қаради. Уч қаватли мактаб томи бўйи кўтарилган тўп бетон йўлак устига тушди. Беш—олти марта сакраб, кўлмак сувларни сачратиб думалаб кетди. Йигирма чоғли бола қийқиришганча тўпнинг орқасидан югуришди. Улар ютуқ эгаларининг «тепма, тепмаганлар» деганига қарамай тўпни турли томонга тепа бошлашди. Тўпни ушлаб слишга интилиб зир югураётган икки болани майна қилиб қийқириб кулишди. Ютуқ ўзига чиқмаганидан алам-зада Худоёр кирза этиги билан тўпни зарб билан тепди. Тўп дарахтлар орасидаги каттагина кўлмакнинг ўртасига бориб тушди. Бир зумда қий-чув тиниб, болалар сув четида тўхтаб қолишди.

Худоёр сув кечишга шайланганди, югуриб келган Алишер уни елкасидан итариб юборди.

— Нимага туртасан, — деб гудранди гандираклаб кетган Худоёр.

Алишер билан Абдуқаюм кўлмак сув кечганларича тўпга яқинлашишди. Ботинкаларига муздай сув кира бошлади, шимларининг пойчалари лой бўлди. Алишер энгашиб, тўпни қўлига олди. Кафтлари билан тўпни аритди. Тўп яна оқарди. Боланинг бармоқларига титроқ кирди. Тўпни қучоғига босди. Юлдузчали, зангори кўй-лакдан ҳам сув томчилаё бошлади. Кўлмак сувда ҳал-қачалар ҳосил бўлди. Аста-секин томчилар кўпайди. Майдалаб ёмғир ёғаётган эди. Бола осмонга қараб ҳайратланди. Кўзларини юмиб очди. Ёшли кўзларига ёмғир томчилари гўё қордек товланиб кўринди. Қувончдан унинг овози титради.

— Абдуқаюм, қара, оппоқ қор ёғаяпти..

— Ҳа, чинданам қор ёғаяпти. Биринчи қор.

Лотерея ўйини тугади. Шерқўзи муаллим деразаларни тарақлатиб ёпди. Эшмамат ўқувчиларга ютуқлар столини мактабга олиб киришни тайинлаб. Шерқўзи муаллимнинг олдига кетди. Тўп тегишга шайланган болалар ёмғирдан ўзларини панага олишиб, спорт залига қараб югуришди.

Алишерчининг юзига совуқ томчилар келиб урилди. Шамол унинг димоғига бугун кечаси ёғадиган илк қорнинг нафасини олиб келди. Бола жилмайиб, тўпни Абдуқайюмга узатар экан, аста шивирлади.

— Оппоқ қор ёғади. Тўпимиздай оппоқ..

ИЗЗА

..Хона қоп-қоронғу эди. Чўчиб уйғонган Рўзибой бир муддат зимистон ичида гарангсиб турди. Сўнг ўзини ярим тунда безовта қилган йиғи овози эшик томондан келаётганини сездди. Йиғининг пойгак томондан келиши, бунинг устига овоз ҳам ўғлиникига ўхшамаслиги уни ажаблантирди. Ён тарафига қўл чўзиб, пайпаслаб бешикни топди. Бош томонига энгашиб қулоқ тутди. Уғли ором олиб ухлаётганди. Шунда у одатда ўзи ва бешик оралиғида ётадиган хотини йўқлигини пайқади. «Уғилой қани, йиғлаётган Уғилойми?» деган ўй уни баттар ҳайрон қолдирди.

— Уғилой семми? — ўғлини уйғотиб юбормаслик учун у аста шивирлади.

Жавоб бўлмади, аксинча йиғи овози кучайди. Рўзибой кўрпа-тўшак устидан эшикка қараб эмаклади. Кўзлари қоронғуликка ўрганиб қолганидан юзини ёстиққа босганча, ўксиниб йиғлаётган хотинини кўрди.

— Уғилой, нима бўлди, тинчликми? — шошиб сўради у юраги ҳапқирганча ва хотинининг елкасидан тортиб ўзига қаратди. Йиғлайвериб юзи кўпчиган хотини четланиб, яна ёстиқни қучоқлади. — Нима бўлди, гапир? Бир жойинг оғрияптими ё ёмон туш кўрдингми?

Рўзибой хотинининг индамасдан унсиз йиғлаши сабабини тахминларкан, унинг қўшниникидан қайтиб, ўйчан бўлиб қолганини, эрта кундан Ботирни бешикка белаб, ётиб қолганини эслади. Охири, «ухлаётганимда бирор айтувчи келиб кетганми» деган ўйда:

— Уйингдан бирор... хабар келдими? — деб сўради.

Бу гал ҳам хотинидан садо чиқмаса-да, эрининг тахминлари нотўғрилигини билдириб, бошнини чайқади. Рўзибой яна не деярини билмай, пешона терини кафти билан артганча сукутга толди. Индамай қолгани энди

Ўғилойни ажаблантирдими. йнғидан тўхтаб, ялт этиб эрига қаради. Урнидан қўзғалиб, тиззалаб ўтирди. Бўйнига тушган рўмолини қайта ўраганча, ўрнидан турди. Эшикни ғийқиллатмаслик учун аста очиб, ташқарига йўналди.

Хануз хотиннинг ҳаракатларидан ҳайратланиб турган Рўзибой эшикдан жилмайиб кирган Ўғилойни кўриб, ўзи ҳам бенхтиёр илжайди: «Э, гўрга-е, ишқилиб куляяптию».

— Сизни уйғотиб юбордимми? — деди Ўғилой эрига рўбару ўтиргач, — Яхшиям Ботир туриб қолмади. Овозим чиқмасин деб юзимни ёстиққа шунча боссам ҳам сизга эшитилдими?

— Тинчликми ўзи, боя йнглаб, энди куласан? — дея сўради Рўзибой ҳамон кўнгли жойинга тушмасдан.

Кулиб турган Ўғилой яна жиддий тортди, нигоҳини бир нуқтага тикиб, бармоқларини бир-икки қисирлатди.

— Ҳеч ухлай олмадим. Кўз олдимдан Рашид кетмаяпти.

— Қайси Рашид?..

— Кўшнимизнинг ўғли.. Рашид.

— Бозорбой аканинг кичкина улими? Ҳа, нимага?

Ўғилой бир зум гап бошлайми-йўқми дея иккиланди-да, эрини янада интиқ қилиш одобдан эмаслигини ўйлаб, сўзлашга лаб жуфтлади. Воқеа бундай бўлган эди:

Рашид катта ўғли Бахтиёр билан тенгдош. тетик тийрак, тили чучук бўлса-да, бийронгина болакай. Фақат бироз нафси чатоқроқ. Рашид овқат маҳалгача болалар билан апоқ-чапоқ ўйнар, овқатдан сўнг, Бахтиёр билан қирпичоқ бўлиб қоларди. Мана, ўтган куни ҳам Ўғилой тушликка ширгуруч қилиб берганди. Мактабдан қайтган Гулруҳга «укаларингга қараб, овқатлан».— деб ўзи молларга қараш учун кетди. Қайтиб келиб дастурхоннинг бир аҳволдагини кўриб аччиғи чиқди. Ичида гудрана-гудрана йнғиштиришга тушганди, ташқаридан кенжатоийининг чириллаб йнглаб қолгани эшитилди. «Қаттиқроқ йиқилдими дейман, йнглаши бўлакча». Ўғилойнинг ичида бир нарса узилгандай бўлиб, капалаги учганча кўчага отилди.

Йўл ўртасида Ботир йиқилиб ётар, ғилдираклари

қийшайган эски велосипед ағанаган. Бахтиёр эса кўзларида ёши милтираб қўшни томонга қараб турарди.

Уғилой учиб келиб, кенжатоёғини қўлига олди. Юз кўзларини силаб-сийпади, шошиб кўкрак тутди. Уғли хўрсина-хўрсина йиғидан тўхтаб, эма бошлади.

— Ҳа, нима қилди, йиқитдингми?

— Менмас. Рашид йиқитди.

Уғилойнинг қони кўпчиди: «Ҳа боласи тушмагур-а! Еярини еб, ичарини ичиб, жимгина ўйнамасдан қилиб кетган ишини қара. Муштдайдан шундай қилса, эртага нима бўлади?!».

— Сенга жимгина уйда ўйнаб ўтир девдим. Зинғиллаб кўчага чиқасан. Билганинг Рашид. — сўнг қўшни тарафга қараб, овозини кўтарди. — Қани Рашид шу ёққа яна келсинчи, қулоғини узиб олай!

Ушанда бақирганини эшитганми. Рашид кун бўйи кўриниш бермади. Фақат эртаси, кўни Уғилой мол-ҳолга қараб бўлгач, уйга келаётганда айвон остида ўгли билан ўйнаб ўтирганини кўрди: ўгли кичкина машинани пол тахта устида ўйнар. Рашид эса тамшаниб қурт сўрарди.

«Усталигини қара бунинг. Машинасини кўтариб келиб. Бахтиёрни ялтиради. «Қурт берсанг, ўйнайсан» дейди. Уғли чиптадаги қуртдан бериб, машинани олади. Аммо оғзидагини бир зумда паққос туширгандан сўнг, Рашид тагин машинасини олиб қўяди. Яна нимадандир умидвор бўлади. Қилиғига қараб ёқангни ушлайсан.» Муштдай боланинг бу қилиғи Уғилойнинг аччиғини келтиради. Бироқ қўшнчилик, ёш бола деб индамасди. Аста-секин унинг қилиғи қирдан ошаётганлиги, ўзини ҳалитдан ўғилларидан устун қўя бошлаганлиги, кеча йиқилганда кенжасининг тиззаси шиллинганлигининг ҳаммаси бир бўлди-ю. Уғилой тутақиб кетди.

— Кеча велосипедни тепиб, Ботирни йиқитиб қочибсан. Қўл-пўли чиқиб кетса нима бўлади? Бугун яна нима ҳунар кўрсатгани келдинг. Тинчгина ўйнасанг бўлмай-димми?! — Уғилой жаҳл билан Рашиднинг олдига келиб, миқтигина биллагидан тортиб, кўча томонга ниқтади. — Бор, нима ҳунаринг бўлса, уйингда кўрсат. Бахти сен

билан ўйнамайди. Машина ўинамаса, бир ери камиб қомайди.

— Машинам, — Рашид йиғламсираб ортига қайрилди-да. Бахтиёрнинг қўлидаги машинасини юлқиб олди. Зинғиллаб кўчага югурди.

«Холам уришди», деб борса нима бўлади, дея хаёлидан ўтказди Уғилой афеусланиб, — Фейли маълумки, уйдагилар ҳам тушунишар».

Уша куни тушга яқин Рашиднинг онаси Бувнисо «келли чақирди»га Уғилойни ҳам айттирди. Қўшни бўлгани; учун Уғилой эртaroқ бoриб, у—буга қарашни учун кичкинасини катта қизига қолдириб, уларникига ўтди.

Пастак кўк дарвозадан энгашиб ўтиб, ҳовли бурчагида қорин тезалашаётган келинчақларга, молхона тарафдан офтоба кўтариб келаётган оқ рўмолли кампирга кўзи тушди.

«Кумушой эна ҳам келибди-да», — деб қувониб кетди Уғилой. Бозорбой аканинг етмишдан ошган энаси мана икки йилдирки, кичик ўғли Номозбойникида турар, унинг келин олишига ҳам ўзи бош-қoш бўлганди.

— Вoй, келинг энажон. Келин муборак бўлсин! — деб Уғилой сўрашни учун қадамни тезлатди. Шунда айвонда сомса сяётган Рашид олдига чопиб келаётганини кўриб тўхтади. Уғилой боланинг шаштини қайтармай, уни кўтариб олиш учун қўлларини чўзди. Бироқ, Рашид унга етмай тўхтаб, қулочини ёзди.

— Бoй тет! — деди у важоҳат билан. — Бoй тет, ёммон тотин! Бoй тет, тедим!

.. — Оббо, Рашидбой-эй. Бало экан-ку. — Рўзибой аёлига оғир ботмасин дея мийиғида кулди. — Бизнинг болларни уришса ҳам шидмайди.

— Кулманг... Ер ёрилмади, ерга кириб кетмадим. Яхшиям Кумушой эна келиб, Рашидни уришди. Ҳеч нарса бўлмагандай, қучоқлашиб кўришди. Бувинисо ҳам боласини жеркиб берди. «Бола-да, хафа бўлманг» деб овитишган бўлишди. Барибир Рашиднинг гапи эсимдан чиқмаяпти.

— Шунга айтадилар-да, каттага тегма йиғлайсан, кичикка тегма уяласан, деб,—Рўзибой кўрпачага чўзилиб.

ёстиққа ёнбошлади. — Қўй энди, эсингдан чиқар. Болда... Узинг ҳам жуда кўнгилчансанда. Аввалига папалаб яхши гапиргансан. Анави Гулсарадай бўлиб бобиллаб берсангку, Рашид туғул бошқаси ҳам пилдирпис бўлиб кетади.

— Шуниси алам қилади-да. Бир марта, бир мартагина овозимни кўтариб, жеркиганимга шунча. Уятдан ўлай дедим. Бир том хотин-халажнинг ичида нима еб, нима гапирганимни ҳам билмайман.

— Бўлди қўй, ке... ухлайлик. Болалар ҳам безовта бўлмасин.

Эртасига тонгданоқ Уғиллоининг икки кўзи дарвозада бўлди. Ниҳоят, чақирди баҳона кийган янги кийимларини ечмаган Рашид кўрниниш берди.

— Ке, Рашиджон, келавер. Бахтиёр қара, жўранг келди. Бор уйга ияртиб кел, — деди Уғиллой қувонганча ва нимчаси чўнтагини қовлаёт бошлади. — Ке, жоним...

Тортиниб — қимтиниб ёнига келган Рашидга Уғиллой парварда—конфетлардан узатди, энгашиб юзидан ўпиб, бешини силади.

— Илойим умрларнинг узоқ бўлсин. Борларингга шукур. Факат урушмай ўйнанглар, хўпми?

Конфет сўраётгани учун Рашид гапирмади бош ирғади.

Кулида қолган бир дона конфетни ўғлига узатган Уғиллой кўнгли хотиржам бўлиб, молхонага қараб юрди. Иўлак четинда қийгос ўсган, мухтаб хидли райҳонлардан бирини узиб, тўйиб қилалади.

Сал ўтмай, ҳовли яна болакайларнинг шовқинига тўлди.

ШУЛ ЕГАН ИТ

Шаҳарда турадиган укасининг ўғли сариқ бўлганини эшитиб, Келдибой тонг азонда йўлга чиққанди. Мана куннинг аини қизганида қайтиб келиб машинасини айвон остига тўхтатди. Нариги ўриндиқдаги костюмининг ён чўнтагидан бир қанча қоғозларни олди. «Права мошинни ўзида турсин», деб уларни ғаладонга солмоққа шайланди. Қўйишдан олдин гулли дафтарча нини

варақлади. Ундан ўйнатилган лотерея билетлари ва бир дона янги юз сўмлик пул чиқди. Унинг қўлига бу пул экиш-тикиш бошланганида уруғлик учун уч қоп ерёнғоқ сотганида текканди. Ушанда «мана янги юз сўмликни кўринглар» деб хотини, болаларига кўрсатганди. Улар янги пулнинг эскисидан нимаси билан афзаллигини билиш учун бақрайиб қарашган. кичик қизи «вой-бўй катталигини» деб юборганди. Келдибой аввалгисидан чеккаларига нақш туширилгани билан фарқланадиган пулни «зарур кунда ишлатарман» деб гулли дафтарча ичига солиб қўйганди.

Ҳозир у қўлидаги пулга қараб, уни биринчи марта ушлагандаги ўйни хаёлидан ўтказди. «Шундан бир пачка бўлса, қанча бўларкин? Бир пачкада юзта, юзга юз баробар... ҳм-м. ўн минг! ўҳ-у. анов машинадан битта экан-да, Э, мошинни бошига урадимн. биттаси етар! Бу пулга ўғлини ўқишга киритиб қўйган ё хотин олиб берган бўлармиди? Ола хуржун бўйнига тушиб ўзгармаса... Мол-ҳолга қараш йўқ узала тушиб телевизор кўришдан бўшамайди. Бу қандай бола бўлди ўзи?». Машинанинг баҳоси икки баробар ошган дейишади. Тўй қилишнинг ўзи бўлмайди. Бораётиб. Гулистоннинг бозорига кирганди. Янгилик деб уқасининг болаларига оғиз тегди учун бир-икки кило ўриқ—олча. егулик у-бу олдию. чўнтагидаги пули яримлаб қолганига бош чайқаганди. «Пахта-ку асли тош босмайди, энди пул тош босмайди-ган замонда қайтиб яшаймиз экан» деб ўйлаган, машинасидан хавотир олиб. дарвоза томонга шошилганди.

Келдибой янги пулни ишлатадиган пайт яқинлашиб қолганини хаёлидан ўтказиб, дафтарчани қўйлагининг чўнтагига солди. Ҳужжатларни ғаладонга ташлаб, костюминн, орқа ўриндиқдаги тўр халтани олди. Уларни сўри устига қўйиб; машинанинг эшигини қулфлади. Танлир ёнига боғлаб қўйилган кун иссиқлигидан тилни чиқариб жарсиллаб, ётган ранги қора, фақат тушмуғи ва тўши оқ бўлган итни доимий жўйи—машинанинг ёнидан ўтказилган симга боғлади. Думи билан ер супуриб, ўйноқлаб кафтини ялашга интилган итнинг тумшугига бир-икки уриб қўйди. Кўпчилик итлардек оқтумшукнинг вазифаси ҳам бундан ўн йил муқаддам мукофотга бе-

рилган машинани, ҳовлини қўриқлаш эди.

Қунчивоқда қолган офтобадаги илиқ сувга қўллари яхшилаб чайиб, Келдибой уйга кирди. Ез ойларида ҳам салқин турувчи ўрта хонадаги кўрпачага чўкди. Хонтахта устида ётган сочиқни олиб, артинди. Хотини Бибигул бир коса қатиқ кўтариб кириб, унга рўпара ўтирди. Кўрпача қатини қайириб, қайини укасини, овсинини, болаларини, айниқса Ботиржоннинг ҳол-аҳволини лавотирланиб сўради. Келдибой аёлининг саволларига қисқа жавоб қилди: «Ҳаммаси яхши экан, ҳеч ташвиш тортма. Сени сўравориди. Ботирни Эсонгулнинг ўзи олиб ётибди экан. Бориб кўрдим, ранг-рўйи ажабтовур. Дори-порисиям етарли экан. Раҳмон молга кетдимми ё катта томда ухлаб ётибдимми? Ола сизир туғадиган эди...»

Хотини Раҳмонни эрталаб тургазганини, керакли ишларни — ола сизирни очиқроқ ерга боғлашни, ҳамма молларни суғориб ўтлроқ жойга силжитишни, ерёнғокни чопиқ қилишни қаттиқ тайинлаганини айтди. Келдибойнинг кўнгли тўлғандек бўлди, шунга қарамай хотинига: «Бор, иккита нонни газетга ўраб бер. Чойни чайлада ичман. Унингга ишонч йўқ. Ишни енгил-елпи қилиб, чайлада Баҳодир билан шашка ўйнайди». — деди. Кийимларини алмаштириш учун ўрнидан турди. Қўйлагини ечиб, миҳга иларкан, туйқусдан хотинининг қўли пулга чаққонлигини эслаб қолди. «Кўрса ишлатиб қўяди, кейин мўлтираб қараб тураверди». Келдибой юз сўмликни ўзининг доимий пул сақлайдиган жойи — Раҳмоннинг биринчи синфлигида тутган сумкаси ичига қўйиш учун дафтарчани варақлади. Сўнг яна қайтадан варақлади. Нима учундир унинг ичиде пул йўқ эди! У шошиб шиммининг чўнтакларига қўл тикиди. Йўқ. Қўйлагини қоқиб кўрди, пул тушмади. Ичкарига қайтган Бибигул эрига анграйиб қолди. Эри эса дам у чўнтагига қўл тикади. Дам бунисига, кўзлари аланг-жаланг.

— Ҳа, нима қилди, тинчликми?

— Бояна юз сўмликни кистамга солгандим, йўқ.

— Солганингизда тушган чўқар...

Келдибой ташқарига юрди, хотини ҳам, унинг орқасидан ерга қараб чиқди. Улар машина олдига келишди. Келдибой машинани очиб, ҳужжатларининг ичини тит

килай бошлади. «Ўлдими, шу ерга тушган чиқар» деб машина атрофини излаётган Бибигул «ҳай» деб қичқириб юборди.

— Ҳа, топилдими, борми, қани?! — Келдибой хотини ёнига шошилди.

Хотини эса миқ этмай, кўзларини бақрайтириб машинанинг тагига қараб гураверди. Келдибой ҳам энгашиб, машинанинг остига қаради. Бирдан қувониб кетди, юзларига қувонч югурди: шукур, бу ерда экан юз сўмлик пули. Ит ҳам пулнинг ҳидини билди-да, бағрига олиб, оёқлари билан босиб ётибди. Келдибой чўзилиб, пулни кўришиб турган учидан тортди. Тортди-ю, унинг ҳам кўзлари катта очилиб, анграйиб қолди: Юз сўмлик пулнинг ярми йўқ эди! Келдибой нима қиларини билмай, дам ямланган, нам бўлган пулга, дам машинанинг тагига мўлтираб турган итга қарарди.

— Ё, алҳазар, ҳеч замонда ит ҳам пул ейдими? Қирилиб кетсин! — деди ниҳоят хотини сал ўзига келиб.

Афтидан пул тушиб кетганда ит уни қизиксиниб оёқлари билан ёнига тортган кўринади. Кейин, Келдибой қатиқни мазза қилиб симираётган пайтда, ит пулни оёғи билан босиб, тишлаб тортган, чайнаган, нима қилиб бўлса-да, пулнинг ярмини йўқ қилган эди.

Юз сўмлиكنи ит еб қўйибди!

Келдибой икки қадам орқага тисланди. Пулнинг ямланган бўлагини ушлаб турган қўлини ит томонга чўзди. «Маҳ, маҳ» деб чақирганди, ит машина остидан чиқиб, сзғин бўйинини чўзиб, тушмуғини пулга яқинлаштирди. Шунда.. «гурс!!!» Келдибой гурсиллатиб итнинг тумшугига тенди, сёғига илиб олган шиппаги зарб билан машина филдипрагнга бориб урилди. Келдибой эпчиллик қилиб итнинг занжиридан ушлаб олди. У жаҳл билан, куч билан итни аямасдан гоҳ қорнига, гоҳ тумшугига тепа бошлади: — Ҳали сен пул ейдиган бўлдингми, қисталоқ? Пулни-я?! Ма, есанг, ма, ма..

Оғриқ жонидан ўтган ит кўпириб кетган оғзини катта очиб, Келдибойнинг занжир ушлаб турган қўлига интилди. У жон ҳалпида занжирни қўйиб юборди. Ит вангиллаганча ўзини машина тагига урди. Келдибой боя-

дан бери орқасида туриб. «уринг, жонинг чиққирни, пул емий, тошди егурни» деб жавраб турган хотинига ўқрайиб қаради-да, яланг оёқ уй томонга юрди. Салдан кейин кийимларини ўзгартириб, эски велосипеди олдига келди. Итга қараб сукинди, четга қараб тупирди. Сўнг, ҳовури тушмаса-да, ишга йўл олди. Бибигул ҳам итни қаргай-қаргай рўзгорига уннади.

Оқтумшўқ оғриқдан инграб узоқ ётди. Қорнида санчиқ турди. Иринг босган қовоқларини юмиб, оғир ютинди. Қуи иссиқ, машинанинг таги ундан ҳам иссиқ, дим эди. Унинг сув ичгиси келарди. Лекин ялоғи қуп-қуруқ эди. У кўзларини очмасдан ҳақкиллаганча ётишга мажбур эди. Тушдан сўнг оёқ товушларини эшитиб, зўрға кўзларини очганда, пақир кўтарган Бибигулни кўрди. Сув олиб келармикан, деб иштиқ қаради, ғингшиди. Сув олиб келиш қаёқда! Бибигул нуқул қарғанади, ўқрайди, касов олиб ўқталади, серманади. Бибигулнинг олдига бола кўтарга қўшни аёл келди. Болакай итни кўриб, қўлларини чўзиб талпинди. Бибигул унинг қўлларини қайтариб, аёлга итни кўрсатди, нимадир деди. Аёл анграйиб, итга қаради, боласини бағрига тортди. Кейин у ҳам ўқрая бошлади, четга қараб мийиғида кулди. Бибигул буни пайқамади, у итнинг гўрига ғишт қалаш билан овора эди. Қўшни аёл бошини чайқай-чайқай ҳовлидан чиқди. Бир оздан кейин мўйловли бир йигит ҳовлида пайдо бўлди. Бибигул берган пичоққа ва итга ҳайратланиб қараб, сўнг пичоқни қайтарди-да, шошилганча чиқиб кетди. Итнинг ёнига мактабдан бирин-кетин қайтишган болалар келишди. Улар ҳам Оқтумшўққа ўқрайиб қарашди. Ҳаммаси, ҳаммалари ўқрайиб қарашди. Ахир ҳазил гапми, юз сўмлик пулни гумдон қилибди. Нима бошини силашсинми? Жонинг чиққурнинг терисини шилиб олиш керак!

Қуёш ботган, лекин ҳали ғира-шира бўлган пайт Келдибой ишдан қайтиб келди. Бибигул унинг олдига шошилди.

— Бояна Гулсум кеганди. Ит ўлгур пулнимизни еганини эшитиб нима дейди денг. Итни сўйинглар, деди. Пулнинг ярми ичида бўлса олиб ёпиштирасизлар, деди. Келдибойнинг ёмон жаҳли чиқди.

— Бутун қишлоққа жар солдингми? Бу Гулсумнинг ўзи эй кирарли-чиқарли, бир бөлти йўқ. Сени бўлса калланг... эй...

— Кейин Муталбойни чақириб, итни сўй десак, э мен силарни товук сўйдирадими дебман. Буни Келдибой акамнинг ўзи... деди. Энди нима қиласиз?

— Бўлди-ей. Олашақшаққа ўхшаб қағиллама. Нима, ит уни қорнида силаб-сийшаб сақлаб ўтирибдими сенга! Хотини яна нимадир дейишга лаб жуфтлаганди, Келдибой кўлини силтади:

— Бўлди дедим сенга, қулоқ борми? Хўкизга ем бердингми? Пақирни опчиқ, ана сигирлар келди. Соғ тезроқ.

Келдибой икки соғин сигирни жойинга боғлаб, бузоқларини ийдириб олди. Бибигул енгирларни соғишга тушди. Бу орада эри хўкизга ем бериб, тагини тозалади. Аёли соғиб бўлганини кўриб, охурга ўт солди. Ҳамон онасига талпинаётган бузоқларни жаҳл билан тортиб, қозиққа боғлади.

У молхонадан қайтиб, машина ёнидан ўтаркан, тўхтади. Агар итнинг ёнига борса, уни соғ қўймаслигини англаб атрофга алантлади. Айвоннинг чироғи ёқиллик эди. Еруғда итнинг пачоқ ялоғи кўриниб турарди. Келдибой идиш чангга қорилиб ётганини кўриб, аввалига қувонди. Итнинг фингшиганини эшитиб чўнқайиб машинанинг тагига қаради. Занжирдан тортиб ўзини эҳтиётлаб итни машина остидан чиқарди. Шунда... итнинг кўзлари юмуқлигини, оғзида сўлағи кўпириб турганини ва ковоқлари намлигини кўрди. Ғалати бўлиб, занжирни қўйиб юборди. Ит ўзини машина остига олмади: у мажолсиз эди.

Келдибой пақирда сув олиб келиб итнинг ялоғига куйди.

— Ич—деди у итга, — ичгин.

У косани яқинроқ сурди. Ичавермагач, итнинг калласини босиб ялоққа тушмуғини тикди. Ичилмаган сув қизғиш тусга кирди.

— Бибигул, — деб чақирди у хотинини ичкарига кирмай, эшик олдида турганча.

- Киришг. овқат сузилди.
- Бир косасини бу ёққа опчиқ.
- Ҳа, нима бўлди?
- Бидилламай, овқатни олиб бер.

Келдибой бир коса овқатни ялоққа қўйди. Ҳовури чиқиб турган овқатни чайқалаб совутди. Бироқ, ит овқатга ҳам қарамади.

- Ич, ичгин — дея ялинди Келдибой.
- Келишг, овқат совиб қолади.

Дастурхон устида Бибиғул ит ҳақида, унинг пул еб қўйганидан хабарсиз, иссиқдан зорлашиб, каналда чўмилиб қайгган Раҳмонга «ҳа жонинг чиққур ит» деб энди гап бошлаганди, Келдибой унга ола қаради. Раҳмонга «овқатингни ич, — деди. — Эртароқ ухла. Эртага озроқ ёрдам бермасанг бўлмайди, пахтани ўт босиб кетди».

Овқатни жимгина телевизор томоша қилиб ичдилар. Келдибой ўрнидан туриб, «жой солинглар» деди. Катта қизи Турсунои сўрига жой солди. Келдибой устини ечмай тўшакка чўзилди. Бибиғул болаларига телевизор овозини астароқ қилинглар деб тайинланди. Ўзи катта томга кириб, кўрпа қатига қистирилган журнални олди. Қайнона-келин ҳақида яхши гаплар ёзилибди. Билиб қўйса ёмон бўлмайди. Худо хоҳласа яқинда қайнона бўлади.

Келдибой тўшакда ётса-да уйқуси қочиб кетганди. Унинг кўнгли хижил ва ўз-ўзидан хафа эди. «Ўзи бу ит жониворининг бўйнига оғир занжирни нимага боғлаб қўйибмиз. Нимага? Кечаси битта яримта машина ўғирликка келиши ё бирон қоп ерёнғоқни кўтариб кетишидан ҳадиксирабми? Ҳе... — у ёмон сўкинди— сендақа текин-хўрларни. Ит ҳам жонивор, сигир ҳам жонивор. Мана унинг сигири ҳам, ити ҳам бор. Далага бориши билан ўралиб қолмадикни, иссиқдан сояга олайин деб сигирга югуради. Суғоради, юткайди. Қиш ғамини еб фалон сўмга хўжаликдан хашак сотиб олади. Ерёнғоқ поясини ҳам тўплайди. Ҳўкизга ем сотиб олиб, уни боқади. Қишда гўштга топширади. «Ўзи қанақамиз-а, сигирни соғиб сутини-қатигини ичамиз, мойини еймиз. Сотиб пулини

харажатимизга ишлатамиз. Шунинг учун ҳам унга куйиб-пишасан. Ит-чи, ит жониворчи? Битта яримча бе-маҳал юрса вовиллайди. Бўлмаса тумушиб ётаверади. Бўйнидаги занжирни базўр кўтарадиган бўлиб қолибди». Келдибой итга қачон овқат ё сув берганини эслолмади. Қачон берган эди-я? Ҳа, биринчи кунлари кучукча оёққа турганча ўзи қаради, кейин... Ким билсин Бибигул мол-ҳол, гоморқа билан бўлиб у жониворга сув беришнинг унутиб қўйгандир? Қодир ҳам аввалига итга ишқибоз эди, энди тўпдан бўшамайди. Ўзичи, ўзи... ҳатто итнинг отини ҳам билмайди. Машина зарур бўлганда итни четга олади, келиб яна жойига боғлайди. Худди қулфдек, очади ёпади. Аммо, итнинг жони бор-ку! Агар пул емаганида...

Саҳарда Келдибой елкасига чопон ташлаб, итнинг ёнига борди. Оқтумшуқ машина гагидан унга ҳадиксираб қараб, тезда кўзларини юмди. У занжирни силкитди. Ит оғир гингшиди, лекин бошини кўтармади. Хавотирли ошган Келдибой итни судраб тортди. Қаршилик қилганига қарамай, бошини силаб тинчлантиришга уринди. Итнинг жунлари дағал эди. «Битлаб кетганмиқан» — деб ўйлади Келдибой ва итнинг кўз атрофи намиқиб қорайганини кўриб оғир хўрсинди.

— Ҳа, жонивор-а. Овқатни ҳам ичмабсан.

У ейилмаган овқатни четроққа тўкиб, сув қўйди.

— Ич, — деди ва итнинг калласини ялоққа итарди. Ит мункиб кетди, унинг жуда дармони кетган эди. Келдибой итнинг бўйнидан қучиб, тумшугини сувга олиб борди. Итнинг лаблари қимирламади.

— Ҳа, жонивор-а, касал бўб қопсан. Ич, ич, ича қонгин?

Ит гингшиди, кўзларини очиб, яна юмди.

— Э, ичсанг-чи, — деди хуноби ошган Келдибой.

— Ие-е, қўшни, итнинг терисини шилмоқчимисиз. дейман, -- Беқасам чопонга ўранган қўшнисини сим тўсиқ оша қараб турган экан.

— Йўғе... Турди ака, ассалом алейкум. — Келдибой итни қўйвориб, қўшнисини томонга юрди. — Кечирасиз, ҳозир итнинг калласини ушловдим. Қасал бўп қопти,

жонвор. Кеча жаҳл келганда, ақл қочади, дегандай..

Қўшниси чопони устидан қоринни силади.

— Кеча ўтиришда бўлгандим, кечаси билан мениям қориним оғриб, югургилаб чиқдим, — деди қўшниси ва туйқусдан қийқирди.

— Ваҳеи, ҳалиги... бу итнингиз пул ебди деб эшитдим. Ростми?

— Ҳа, пулни машина олдида тушириб қўйибман-да. Қўзига ажабтовур кўринганми, ким билсин, ярмини еб қўйибди. Энди сувга ҳам, овқатга ҳам қарамаяпти. Касал бечора.

— Пул зўрлик қилган, — қўшниси яна кулди. — Неч сўм эди?

— Битга юз сўмлик...

— Оббо, бу итнинг пешонасидан отиш керак экан-ку, қўшни. Юз сўм пул-а. Бешта ароқнинг бошига етибди. — деди қўшниси худди Келдибой «беш» қанча бўлишини билмайдигандай панжасини ёзиб кўрсатди. — Ҳў, бир йили бизда ҳам бир ит бор эди, эсингиздами? Қичкина, кора лайча ит. Ҳарна қўриқчида дедим. Бир куни шефни уйга таклиф қилгандим. Кетар чоғида туфлисининг бир пойини тополмай қолдик. Излаймиз, излаймиз, қани энди топилса. Хўжайин ҳам хуноб. Излаймиз, кайфлар тарқаб кетди. Йўқ, тополмадик. Охири шефга ўзимнинг япянги саламандрамни кийгаздим. Эрталаб молхона томонга ўтсам, ит туфлини кучоқлаб ётибди. Э, бу итдан яхшилик чиқмайди дедим. Ит ўлтирадиганлар келган экан, атайлаб чақиртирдим. Бир парча гўшт ташлаб терракдай қотириб олиб кетишди. — Келдибойнинг қўшниси ўз ҳикоясидан, ҳаётида шунақа эсда қоларли воқеа бўлганидан ҳузурланиб кулди.

— Молнинг касалини биламиз, лекин итни...

— Қўшни сизам бунга ўша ит ўлтирадиганларга бериб юборинг, — қўшниси кекирди, қириниб олиб тупирди, лаб-лунжини енгига артди, — Лучшиси, қўшни сотинг, ҳа, тўғри, сотинг. Э, аттанг, мениям каллам ишламабди. Ўша итни сотмайманми? Сиз сотинг, юз сўмингизни чиқариб оласиз.

— И-и, қўшни, бу молмиди сотиб? Итни биров ола-

димн? — дея кулимсиди Келдибой қўшнисининг гапи эриш туюлиб. — Қўйинг, ота-бобомиз ит сотмаган. Ўзбеклар ит сотмайди.

— Қизиқ экансиз-у. Ота-бобо, ўзбеклар дейсиз. Қўйинг бунақа гапларни. Катта-катта, телевизорларда гапирадиган шаҳарларда ҳам итни сотадилар, ит бозори бор, мол бозоридан ҳам катта. Қишлоғимиздаги чолларнинг медалидан ҳам медали кўп итларни кўрмагансизми, телевизорда? Ушаларни бир мошининг пулига сотишадى. Сиз ит сотмаймиз, ота-бобо дейсиз. Э... — қўшниси сўзини тугата олмади. Шалварини кўтарди, — Тўхтаг, ҳозир. — деб ҳовлиси ичкарасига югургилади.

Келдибой итнинг олдига қайтди. Бетини ювар-ювмас, эрининг нима қилишини кўришга интиқ бўлаётган Бибиғулга қараб, қўшнисига тўкмаган жаҳлини, хотинига сочди: — Ҳей, гезармай, бор сиғирни сог.

— Ўзи кинодагилардан ҳеч фарқимиз қолмади — деди Келдибой итнинг ёнига чўккалаб. У итнинг тумшугини силади ва занжирни еча бошлади, — Бечора кучук. Кечир, сенга азоб бердим — дея пичирлади худди ит гапига тушунадигандай — Бизда ҳали ҳеч ким ит сотмаган, сотмайди ҳам. У эса ит сотолмай қолганига афсусланиб юраверсин!

Келдибой занжирни томорқа тарафга отди. Занжир шарақлаб гўнг уюми устига тушди.

Нонушта қилиб бўлгач, Келдибой далага отланди. Беслосипедга минишдан олдин, бир парса ёдига тушиб, шимининг чўнтагига қўл солди. Яримта пулни олиб, сув ичиб ўзига келаётган итга қаради.

— Кечир мени кучукча, кечир. Ишқилиб тузалиб кет, — деди Келдибой пичирлаб. У юз сўмлик пулнинг ярмини майда-майда қила бошлади. Пулнинг майдаларни эвкинда ўйноқлаб, унинг этиги устига, ташлоқ ерга тушарди.

АЛДАНИШ

Дераза ойнаси чил-чил синди. Ботир «гол эмас» деб қийқириб кулди.

— Озод, қўй десам ҳам қўймадингиз. Ана энди.. — ошпаз йигит Носир, худди бошларига катта ташвири

тушгандек афсусланиб хўрсинди.

— Вой, Феруза опам энди уришади, — хавотирланди ошпаз қиз Маъсума.

«Ахир у ерда Феруза туради-ку! Тўп ўйнамай кетай...» Озод шошиб дераза ёнига борди. Ойна синиқлари кирза этик остида қолиб ғижирлади.

Ёшига нисбатан паст бўйли, мой юқи теккан шапкасини қийшайтириб бошига кўндирган Ботир тўпни қўлига олиб, айлантириб кўрди.

— Тешилмабди, — деди у ўша-ўша қувноқ оҳангда. — Озод ака, энди сиз дарвозага туринг. Қўяверинг, ўзлари сошлаб олишади.

— Бўлди, Ботир. Чойингизни қайнатинг, соат бешдан ошди, — деди Маъсума норози оҳангда.

Ботир истамайгина самовар томонга юрди. Озод ром пича иланиб турган синиқ ойнани олиб, деворга суяди. Энгашиб ичкарига қаради. Димоғига шамнинг куйиндисин ва хушбўй атир ҳиди урилди. Ойна синиқлари кўрпатўшаклар устида сочилиб ётарди. Озод эҳтиёткорлик билан йирик ойна синиқларини териб ола бошлади. Девор томондаги яшил тўшак устида кафтини юргизганида Озоднинг юраги ҳапқириб кетди. Мана шу ерда у ётади у! Озод кафти билан тўшакни, оппоқ ёстиқни беозоргина, ҳадиксираб сийпади.

Учта каравот бир-бирига тақаб қўйилган, нариги қатордагилар билан парда орқали тўснлган, оёқ томондаги жомадон устида чойнак-пие́ла, косалар тартиб билан терилган, ҳар бир каравотнинг бош томонига гулли сочиқ ташлаб қўйилган бўлма саранжом-сарништа эди.

Озод қизнинг тўшаги устидаги ойна синиқларини териб олди. Уртадаги тўшакка қўл чўзди-ю, бу тўшак эгасин ким эканлиги миясига чақмоқдай урилиб, шошиб қолди. Нонла сочлари калта қирқилган, унча-мунча одамни писанд қилмайдиган оғзи «катта», озғин қиз. Биринчи курсданок уни Озоднинг жини суймайди. У Нонланинг гўшагига хушламайгина қаради. Ферузанинг у билан дугона тутинганига ҳайрати тағин ошди. Термчилар қайтадиган пайт яқинлашиб қолганини, тезроқ деразани беркитиб қўйиш кераклигини ўйлаб, Озод ошхона томонга ўгирилди.

— Маъсума, ичкарига кириб, ойна синиқларини оливеринг. Мен қора қоғоз олиб келаман.

— Э, Озод ака қўяверинг. Самоварни ёқиб, ўзим тузатаман, — деди Ботир сув теккан гугурт қутисига донани қаттиқ-қаттиқ ураркан, — Мана ҳозир...

— Чоёингни қайнатавер, — деди Озод Ботирнинг ўзига ҳурмати баландлигини яна бир карра ҳис этиб, ҳазиллашди. — Боя «ўзлари тузатиб олишади», деднинг-ку. Юқорида мен ётаман-ку, калла. Қолаверса, ўн бир метрликни уролмаган ношуднинг жазоси шу.

Ботирнинг «юқумли» кулгусини эшитиб, Маъсума ҳам жилмайди. Озоднинг нигоҳини сезиб, ўзини қора қоғоз панасига олди. Буни кўрган Ботир Озодга кўз қисиб, шўхлик билан «ҳайт, ҳайт» деб қичқирди. Ичкаридан Маъсуманинг пўписа қилгани эшитилди:

— Ботир, ҳаддингиздан ошманг!

Озод қора қоғоз билан ўралган ошхона ортига ўтаётганида, кунда устида гўшт майдалаётган Носир «ўзингизга ташвиш сотиб олдингизда» дегандай бош чайқаб қўйди. Ботир бўлса аямасдан самоварларга моё сепишга тушди. Озод ортиб қолган ярим ўрам қора қоғозни кўтариб ортига қайтди.

Иккала самовар мўрисида қоп-қора тутун отилиб, кўкка ўрлаётганини кўрган Носир Ботирни жеркиб берди.

— Ўтндан сол-е. Солярка ичига ҳам тушиб кетади, бўлмаса.

— Ёриб қўйилган ҳамма ўтнинг йиғиштириб олиб нега бақирасиз, — деди Ботир консерва қутисини тупроқ устига ташлаб, — Бақирманг, ўтинимни қайтиб беринг.

— Ие, қанақа ўтин. Уни Озод ёрди-ку.

— Озод акам менга ёрган билдингизми? Текин хизматчини топиб олибсиз.

Ботир ҳам қизиқ. Носир билан бир дақиқа жиққа-мушт бўлмаса ҳеч туролмайди. Озод шийпон ёнига келиб, ичкарига қаради. Маъсума тўшакларни ойна синиқларидан тозалаб қўйибди. У Феруза ётадиган каравот тутқичига осиглиқ чиройли сариқ рўмолни кўриб, бадани жимирлади. Ҳар кун теримдан қайтгач, Феруза шу рўмолни ўрайди. Ўзига бирам ярашади-ки...

Озод ошхона томонга ўғринча кўз қирини ташлади.

Ҳар ким ўз иши билан машғул. Унинг ҳозир ич-ичидан қувонаётгани, юраги ҳар қачонгидан қаттиқроқ ураётгани ҳеч кимнинг хаёлига келмасди. Бундан у дадилланди, рўмолга аста қўл узатди. Бармоқлари майин матога тегди. Озод қизнинг ёстиғи устига тирсақларини тираб, рўмолни юзига босди ва гуркираб таралаётган хушбўйлардан сармаст бўлиб, бир неча марта ўпди. «Бу унинг рўмоли. Қани энди унинг ҳам шундоқ ёнгинасида турсанг, кўзларига тикилсанг, қулоғига аста-астагина шивирласанг...» Озод энди рўмолни қайтариб жойига қўя олмаслигини англади. Назарида қайтариб қўйса, ўз ихтиёри билан қиздан айри тушадигандай туюлди. «Бир кун ўзим билан олиб жорай. Эртага Феруза теримга кетганда тагин жойига қўяман» деб ўзи билан ўзи муроса қилди. Рўмолни авайлаб тахлаб, кўйлаги ичига солганида; танасига гўё қип-қизил чўғ тушгандек бўлди. Ҳозир Феруза теримдан қайтиб келиб, уни тутиб оладигандек, кўйлаги тугмаларини шошиб қадади. Сўнг деразага қора қоғоз қоплашга тутинди. У ишни тугатганда лоток бўйлаб дарахтлар оралиғидаги сўқмоқ йўлдан теримчилар қайтиб кела бошлашганди.

Озод тўр, деворлари нурай бошлаган, ойнаси оҳак билан бўялгандан нимқоронғу, турли қоп ва қутиларга тўла омборхонага кирди. Чап томондаги икки қаватли қаравотнинг пастки ўрнидаги кирчил тўшакка бориб ўтирди.

У беш кундан бери шийпонда, жигари оғриб теримга чиққани йўқ. Ҳар куни эрталаб нариги шийпондан автобус келади. Ҳар қадамда силкиниб-силкиниб кетадиган автобус ичида ҳам китоб варақлаб юрадиган ҳамшира қиз бошчилигида ҳақиқий ва ёлғон касаллар билан бирга қишлоққа текширувга боради. Сўнг тагин шийпонга қайтиб келиб, китоб ўқийди, шашка ўйнайди, ошпазларга, Ботирга ёрдам бериб кунни кеч қилади. Бундан пахта териб юргани яхши эди.

Теримдан қайтаётганларнинг кўпчилиги кечга қандай овқат бўлаётганини билиш мақсадида ошхона томонга ўтишди. Бир зумда ҳаммаёқни уларнинг гала-говури босиб кетди. Озод кўйлаги остидаги рўмол дўмпайиб турганини кўриб, ирғиб ўрнидан турди, эшик боғичини

михга илди. Сал ўтмай кимдир эшикни тортди. «Феруза рўмолини излаб келган бўлса-я» деб ўйлади юраги дукурлаб уриб кетган Озод эшикдан кўз узмай. Эшик тортилишдан тўхтагач, хотиржам бўлиб, муаттар бўйлар анқиб турган майини рўмолни қўлга олди. Рўмолдаги атиргул гунчаларини ҳидлагандек бўлди. У хаёлига келган ўйдан севиниб кетди. Нимчаси, кўйлаги, майкасини ечди. Рўмолни ёстиқ устига ёзиб узунасига тахлади. Худди юрагидан яралангандек, рўмоли елкаси ва қўлтигидан ўтказиб боғлади. Майкасини кийганда оқ, сариқ ва қизил ранглар ажиб бир уйғунлик касб этди. У рўмол кўриниб кетмасин деган ўйда кўйлаги тугмаларини бўйнигача қадади.

— Озод ака қуруқ чой олай, — эшик ортидан Ботирнинг овози эшитилди.

Озод эшикни очди. Терлаган юзига қора қурум суркалган Ботир ичкарига кириб, бурчакдаги қопдан бир қути чой олди.

— Озод ака, илтимос, нонни ўзингиз тарқатаверинг. Ана кесиб тайёрлаб қўйганман.

— Хўп, — деди Озод ва дераза томондаги тахта устинга кесиб, тахлаб куйилган бўлка нонларга ёпилган доканинг бир чеккасини очиб, фуфайка тўшалган ўриндиқ устига ўтирди. Олишга қулай бўлсин деб ёнгинасидаги шакар қоп бўғзини қайираётганда, ичкарига озғин, узун бўйли, юзида ўкинч ва норозиликни тезда пайқаш мумкин бўлган йиғит кирди.

— Ҳа, ўтирибдиларми, беморлар бемори? Салом — деди у бўғиқ, ҳорғин овозда кўришиш учун қўл узатиб. — Қандайсан?

— Э, шоирни замон, кел, ҳорма. Ўзинг қандайсан? Бугун штабга кирмайдиган бўлдингми, ишқилиб.

Шоир «қўй, сўрама» дегандек қўлпини беҳолгина сийтаб, чуқур уф тортди. Юқори ўриндиқ устидаги китобни олиб, тўшак устига ўтирди. деворга суянди.

— «Мартин Иден». Алданган, сароб бўлган муҳаббат, куйган кўнгил ҳақидаги роман. Тагин қайта ўқияпсанми? — сўради шоир китобини варақларкан.

— Сенга нима бўлди? — Озод китобга берилган таърифдан ҳайратланди. — Ахир кечагича «биз матонатли

инсон бўлишни Мартиндан ўрганишимиз керак» деяётгандинг.

— Мана бу гапга қара. «Он не мог унижать любовь, потому что боготворил его». Шунақа гаплар. Биз аввало умримизни, яшаётган ҳар бир кунимизни илоҳий билмоғимиз керак. Мартин фақат муҳаббатни, тўғрироғи севгини эмас, ҳаётни илоҳий деб билганида эди.

— Аммо муҳаббатсиз кўнгил ҳаётни илоҳий деб билмайди, барча нарсадан кўнгли совийди ва Мартиндек йўл тутайди.

— Агар сен муҳаббат деб барча гўзаллик, бокираллик, эзгулик ва самимиятни улугловчи туйғуни назарда тутатган бўлсанг, ҳақсан. Бироқ, сен тезда севиб қолувчи йигитсан. Шунин билки, қиз нечоғлик гўзал бўлмасин, унга бўлган севгинг саробга айланса-да, бу ҳаёт тугамайди.

Эшик томонда қадам товуши эшитилди. Юзига қандайдир ялтироқ суртма сурган. Шим ва тор кўйлақ кийган Ноила остона ҳатлаб ичкарига кирди. Қўлидаги косани Озодга узатди.

— Озод, шакар билан нон беринг, — деди у, сўнг ўзига эътибор бермагани учун аччиқланса-да, шонрга гап қотди. — Билганингиз китоб экан-да. Қанақа, севги ҳақидаги китобми?

— Э, гўзаллар гўзали, келинг. Бизга гап қотдиларми? Сўрадилар. Жавобим: сиз кўзгуни қўлдан қўймагандек, биз бечораларнинг ҳам юмушимиз шулдир. Бу китобда хўрланган ва топталган муҳаббат тасвирланган. Худди Гофурбек оппоқ пахталарни тележкага жойлаш учун тепкилаб босгандек. — Шоирнинг аччиғи чиқиб турганди. рўпарасида ўйноқлаб турган қизни гап билан узиб олди, — Э, кечирадилар. Сиз муҳаббат ҳақида эмас севги ҳақида сўрадингиз, яъни про любовь. Мен ношуднинг бир қошиқ виноранг қонимдан кечинг.

Ноила Озод узатган шакар тўла косани олди.

— Ноннинг қизариб пишган, юмшоғидан беринг. Бўлмаса, Феруз, уришади, — Шоирнинг гаплари оғир ботса-да, мулойимлик билан Озодни ўз раъйига юргатишни кўзлади Ноила.

— Ҳа, хизмат вазифасини бажараётган экансиз-да,

кечирадилар, — деди Шоир қизин баттар жинга тегиб.
— Қофиясиз гапирма, шоир, — деди Озод дўстининг одатини билгани учун вазиятни юмшатиб, қизга нонни узатди. — Манг, Ноила.

— Бугун ҳам ичиволганми дейман, — қиз қошларини чмириб ташқарига йўналди.

Шоир қизлар билан ҳеч тўғри гаплашмайди, қизлар ҳам у билан ҳайқиброқ сўзлашади. Бир томони унинг Ноилани қайтариб ташлагани яхши бўлди. Шоир китобни ёстиқ устига ташлаб, чўнтагидан сигарет қутисини олди. Нон сўраб келган йигитни жўнатгач, Озод дўстига қаради. У бармоқлари билан бир дона сигаретни эзгилаб, ўйланиб қолганди. «Бунинг ловиллаши ҳам. кул бўлиши ҳам осон — деб ўйлади Озод, — Ҳозир тағий ловиллайди. Бу портлаш олдидаги алдоқчи сукут».

— Гугуртинг борми, — деб сўради Шоир.

Озод ўрнидан туриб, гуруч қоп устидаги гугурт қутини олиб Шоирга иргитди.

— Менга қара, — деди Шоир сигаретни тутатиб, гугуртни китоб устига ташларкан. — Феруза бирор марта бу ерга келиб, нон олиб кетдимми?

Шоирнинг «ловиллагани» аниқ, аммо гапини қайси гомонга бураётганини Озод англай олмай ажабланди. Дастлаб нон тарқатганида Феруза ҳам келармикан, деб интиқ бўлганди. У эса мана бешинчи кунки омборхона томонга ўтмаётганди.

— Сен сезгансанми, пахта даврида чиройли қизлар, яъни Ферузага ўхшагани Ноиладек қиз билан гўё дугона тутинишади. Хунукроғи «қозонга яқин юрсанг, қораси юқади» мақолининг тескариси юз бериб, худди чиройли бўлиб қоладигандек: барча ишни қилади, нон ташийди, қоса ювади, пахта теришади, хуллас тайёр канизак бўлиб, бегойимидан бир қадам ажралмайди. Бунинг устига боягидек димоқ-фироқ қилишлари-чи?! Қизлар чиройга нитилишади, шунинг учун асл чиройга эмас, ташқи ясама ва сунъий чиройга қарам бўлиб қолавернишади. Бу ёмон. Аммо энг ёмони, бу кўргулик ҳеч бир йигитнинг бошига тушмасин. Мартиннинг фожиаси ана шунда!

Нон олувчилар кўпайиб кетди. Шоир ҳам ўрнидан туриб, овқатланиш учун ташқарига чиқди. Ботир икки

косада овқат олиб келди. Носир унинг ортидап бақириб қолди.

— Хасис. Узига кўп гўшт солади-ю бизга хасислик қилади. Солган гўштини қаранг, — Ботир эшикни қарсиллатиб ёлди, — Очкўз.

— Бўлди, кўп мингиллайверма. Бир туюр гўшт емасанг, бир нарса бўласанми? О, манавини... — деди ўз хаёллари қуршовида қолган Озод овозини кўтариб, олдидаги косани бармоғи билан чертди.

— Ака сиз билмайсиз, — кўнгли оғригани юзига балқиб чиққан Ботир тушунтиришга тушди, — Носир қозондан гўштни олиб, анчасини бошқа тоғорага яшириб қўяди. Ярмини жўраларига, ярмини Барнога беради.

Озод индамай темир қошиқни қўлга олди. Улар иккаласи макорон шўрва ича бошлашганида тоғора кўтариб, Носир келди. Тоғора ичидан чинни коса олиб, тахта устига қўйди.

— Эй, Ботир, сен нега ундай қиласан? — деди у кўзларини ола-кула қилиб, — Озод қарангда-эй, ҳамманинг олдида гўшт солинг, нимага оз деб ўтирибди. Кетавер десамам, тураверасан-а. Мана олиб келдим. Ма, энди...

— Менга ортиқчаси керакмас. Болаларнинг олдида ҳар кимга тенг солинг, — деди Ботир ва қўли билан косасини беркитиб, Носирга гўшт солдирмади.

Носир Озоднинг косасига муштдай гўшт солди, тошиб чиққан шўрва дастурхон ўрнида тўшалган газетага ёйилди.

— Бекор солдингиз, мен ея олмайман-ку, — деди Озод. У косасидаги шўрванинг ярмини ичди. Носирнинг елкаларини қисиб, суяк кемираётгани, иштаҳасининг зўрлигидан кўзларини юмиб олганини кўриб кулимсиради. Стакандаги чойни ичиб, шамасини четга сепди. Ўрнидан туриб, каравотга ўтирди.

— Ҳа, ака, яна бирон жойингиз оғрияптимиз? — хавотирланиб сўради Ботир.

— Йўқ, тўйдим. — у ёстикни елкасига қўйиб, деворга суянди. «Ботирнинг жиғи-бийрони чиққанича бор, — деб ўйлади у кўзларини юмиб. — Мана, ҳозир Носир ўзини батамом ҳақ деб билади. Аслида эса бировнинг ризқини қийиб, қорнини тўйғазаяпти. Мен эса бу ҳақда

ўйлаяпман-у, унга буни очиқ айта олмайман. Қачон одамлар бир-бирларининг фикрларини, ўйлаган ўйларини уқиб оладиган бўларкин? Қанийди, шундай кун тезроқ келса... Бўлмаса, бу ҳаёт масхарабознинг икки юзига ўхшаб кетди-ку!».

— Озод ака... — у бошини кўтариб, кўзларини очди: хонада ёлғиз ўзи қолибди. Чақирган Маъсума эди. — Малол келмаса... бир пақир сув олиб келиб бериңг. Қазонни ювардим.

— Хўп, бир оғиз сўзингиз, амри вожиб-да, — Озод ичкарига киришга ҳам тортиниб турган, соддадил қизнинг қўлидан челақни олди. Тикилиброқ қарасанг. кўнгилидагини очиқ айтади: «Вой, нега бундай қарайсиз?»

Ташқарида одамга хуш ёқадиган кеч куз шабадаси эсарди. Тим қора осмонда юлдузлар ўрнига баландда учиб кетаётган самолётнинг чироқлари бир кўринди-да, тезда булутлар оралиғига ғойиб бўлди. Шийпон олдидаги олма дарахтлари тагида, чимзор устида ўн чоғли йиғитлар давра қуришиб, гурунглашишар. қудуқ бошида эса қизлар идиш-товоқ ювишарди. Озод қудуққа етганида ортидан йиғит ва қиз келаётганини кўрди. Қудуқнинг нарёғи катта йўл, чап томони пахтазор эди. «Сайрга чиқишди, — деган ўй ўтди Озоднинг хаёлидан. — Шу оромбахш, сокин кечада улар қўл ушлашиб юришади, кўнгилдаги бор дардларини бир-бирларига айтишади. Қани энди... қани энди...»

Сайрга чиққанлар Носир ва Барно эди. Барно ҳам чиройли қиз. Тикилиб қолгулик даражада чиройли. Аммо унинг кирписоч, ўз гапидан дарров тонадиган, пахтага келишгандан сўнг, ошпаз бўлиб рангига қон югурган йиғитга мойиллик билдириши, оғзидан бол томиб, «Носир ака, ҳорманг», деб ўчоқ бошига келавериши Озод учун тушунарсиз ҳол эди. Утган кунни Ботир улар муносабатининг асл қиёфасини очиб ташлади-ю, Озод ёқа ушлаш даражасига етди. «Озод ака Барнони биласиз-а. Менинг курсдошим. Сиз ҳам чиройли дейсиз. Чиройли бўлса ҳам жуда очкўз экан. Носир ака унинг таъминловчисига айланиб қолган. Шунинг учун ҳам уни жиним сўймайди. Болаларнинг уйдан келишса, Носир ҳам югуриб боради, ўзича ҳол-аҳвол сўрашади. Эва-

зига у — бу егулик нарсали бўлиб қолади... Агар шу қилиғини қўймаса, штабга айтаман ё ҳамманинг олдида шармандасини чиқараман». У Ботирнинг ҳақлигига шу беш кун ичида тўла амин бўлди. Ҳозир уларнинг сайрга кетишаётганини ҳавасланиб кузатиш, «қани эди» деб орзуланиш ўта гумроҳлик бўларди.

— Озод, сизмисиз? — деб сўради Носир қудуқ олдидан ўтишаётганда. — Биз нарги баракка бормоқчи эдик. Ботирга айтинг, қозон бошида пичоғим қолиб кетибди.

— Нима, олиб келиб берсинми? — киноя билан сўради Озод.

— Йўғе, ичкарига олиб кириб қўйсин. Шунини айтинг, илтмос.

— Пичоқни ўзингиз билан олиб юринг-да. Тағин дайди итлар..

— Носир акам ит — питдан қўрқмайди. Ўзингиз билан қизлар юрмаганига аламингиз келмасин, — деди Барно.

— Шунисига ҳам шукр, — «Ақлли, тилли — жағли қиз. Киноя қилаётганимни дарров тушунди», — деб ўйлади Озод ва бир нақлга ишора этиб қўшимча қилди, — Қоронғуда юришининг... ўзи бўлмайди.

Бу сафар қиз ҳам индамай қадамни тезлатди. Носир эса мураса оҳангида ялингандай бўлди:

— Жура пичоқни айтиш эсингиздан чиқмасин.

— Бўпти, ўша олтин сопли пичоғингизни ўзим олиб қўяман.

— Раҳмат, жўра. — Носир шошиб, қоронғилик қазрига шўнғиди.

«Бу ё ўта лақма, ё бошқаларни аҳмоқ деб ўйлайди». Озод челакни кўтариб шийпон томонга юрди. Ошхона устундаги чироқ атрофни хира ёритарди. Қорайиб кетган ўчоқ бошида Ботир сигарет чекканча идиш — товоқларни йиғиштираётган Маъсумага нималариндир тушунтиришга итиларди:

— Каллангиз ишламайди, ҳеч балога тушунмайсиз.

«Ё товба, қиз бола билан ҳам шундай гаплашадими?» Озод Ботирнинг тўғри сўз ва шартаклигига тап беради. Ҳозир ҳам у эмин-эркин куйинганча гап бериб

ўтирибди. Маъсума бўлса, уялиб олдига тушган майда ўрим сочларини енгил ҳаракат билан ортига ташлар, индамасдан ўз юмуши билан машгул эди.

— Сизлар гап сотиб ўтиринглар. Биз бечора жигар оғриғи билан лойга ботиб, сув ташиб юрайлик. Маъсума, жуда айёрсиз. Ботир чиқиб кетишини пойлаб кейин мени ишга буюрдингиз. Раҳмат сизга, мана сув. — Озод атайин норози оҳангда гапириб, челакни ўчоқ бошига зарда билан қўйди.

— Вой, нега ундай дейсиз! Ҳечам-да. — Маъсума куйиб-пишиб ўзини оқлашга тушди, — Ҳалигина ўтин ёриб, тўп ўйнаб юргандингиз, шунга...

— Қўйинг, Маъсума. Озод акам ҳазиллашаяпти. Бизнинг ҳам Озод акамизга ишимиз тушиб қолар? А, Озод ака? — Ботир қийқириб кулди. Маъсума ажабланиб унга қаради.

— Хўп, хўп айб бизда. Ҳазиллашдим, Маъсума. Демак, энди эрталаб туриб, самовар қайнатайми? — Озод Ботирга «ҳаддингдан ошиб, гуллаб қўйма» деган маънода қаради. Унинг кўнглидагини Ботир билади. Буни у Озоднинг иқроридан эмас, ҳатти—ҳаракатидан пайқаган... Ботирнинг Маъсумани яхши кўриб қолганини-ку бутун шийпон билади. — Анави чўмич олдидаги Носирнинг олтин сопли пичоғини ичкарига олиб кириб қўй. Пўқолмасин деб зор қақшади.

— Яна олапардек ўшани қўриқлаб кетдимиз? — бирдан ловиллади Ботир. — Энди мен унинг пичоғини қўриқлайманми?! Э...

— Ботир... — Маъсума унинг жаҳлдан тушишини истади.

— Ҳа нима, тўғриси-да. Сиз доим ҳамма нарса бояги-бояги бой бобомнинг таёғи бўлиб қолаверишини истайсиз..

Озод энди Маъсума то қозонни ювиб бўлгунча Ботир балаид пардали «қўшинқ» айтиб туришига кўзи етиб, мийиғида кулганча, омборхона томонга юрди. Гулхан ёқини истагидаги уч-тўрт йигит тупроқ йўлдан эски филдиракни юмалатиб келишиб, қорайиб турган жойга ағдаришди. Ола чопонли йигит унинг устига мой сепи бошлади. Гулхан ёқилишидан Озод сурсанд бўлди. Дав-

рага Феруза ҳам чиқади. Шунда у бир чеккада туриб, Ферузага термулади, хаёлан у билан дардлашади, сирлашади. Озод салқин тушиб, совуқ шамол эса бошлаганидан чопон кийиш учун шийпон ичкарисига кирди. Шундоққина эшик ёнидаги очиқ жойда телевизор кўриб ўтирганлар орасидан зўрға ўтиб, нимқоронғу йўлак бўйлаб, этик ва этакларга чалишганча ўз бўлмасига етди. Юқоридаги жойига чиқишдан аввал Феруза турадиган бўлмага қаради. Парда сифатида осиб қўйилган матонинг ёнларидан шам шуъласи кўринди. Ғала—ғовурдан ичкарида қизнинг бор-йўқлигини билолмай, икки каравот тутқичидан ушлаб, бир силтаниб, юқоридаги қаватга чиқди. Ўз тўшагига чўзилиб, шипга шам ёқиб, қорайтириб чизилган суратларга тикилди. Бу Отабекнинг иши. Бутун шийпоннинг шифтини қорайтириб чиқди ўзиям. Анов қизнинг қош-кўзи Ферузаникига ўхшаркан, лекин сочини жуда ҳурпайтириб юборибди. Озод кўйлагини тугмаларини ечиб, рўмолга кафтини босди. Уни дастлаб қўлга олгандагидек муаттар ҳидлардан сармаст бўлиб, анча вақт ўз хаёллари оғушида қолди.

Аввал бўлгани тўсиб турган парда тортилди, сўнг каравот симлари ғижирлади. Озод кўзини очиб, тирсаклаб ётди. Парда кўтарилиб пахтага келишгандан бери соқол-мўйловини қиртишламай қўйган курсдоши Қодир кўринди.

— Озод, юринг 108 ўйнаймиз.

— Майли, ўйнайверинглар. Мен гулхаиға чиқмоқчиман, — деди Озод ўрнидан туриб, пастга тушди. Этикларини ичига пайтавасини солиб, четроққа қўйди. оёғига шиппак илиб ташқарига чиқди.

Гулхан атрофини талабалар ўраб олишганди. Оловнинг бу ёнишидан кўнгли тўлмаган ўша ола чопонли йиғит консерва қутисини тўлдириб, тағини мой сепалади. У кўнроқ қизлар турган томонга мой сепганидан олов осмонга ўрлади, йиғитлар қийқириб, уни тезлаб қўйишди.

Озод ўтин учун олиб келинган узун харилар устида ўтиришган курсдошлари олдига борди. Улар билан ҳолаҳвол сўрашган бўлди. Шоирдан сигарет сўради.

— Янами? — ўқрайди Шоир. — Доим гулхан ёнида

хуморинг тутиб қолади. Худо хайрингни берсин, ишқилиб улаб чекма.

Озод ёнида сигарет олиб юрмайди. Ёнида бўлса улаб чекаверади, кейин ўзини лоҳас сезиб юради. Гулхан ёнида эса чекиб, Ферузага тикилади. У шоирдан зўр-базўр уч дона сигарет олди.

— Билиб қўй, мен сигарет соғлиққа зарарли эканлигидан огоҳлантирдим, — деди у атайин жиддий оҳангда.

Озод ён-атрофга кўз югуртирди. Феруза ҳали кўринмасди. У давра ўртасига чиққан шоирга қаради. У эса худди йиқилиб кетишдан эҳтиёт бўлгандек, оёқларини кериб, қўлларини мушт қилиб тугди:

— «Мартин Идснга деганларим».

— Ҳа, қани... — деди ингичка майин овоз.

Озод узун ўриндиқда елкасига чопон ташлаб ўтирган Азамат домлага қаради. Домланинг қовоқлари салқин тортган, кенг қизғиш юзида олов шуъласи ўйнади. У бир-икки чапак чалиб, калтабақай қўлларини қорни устида бирлаштирди, бошини ўнг томонга ташлаб, кўзларини юминқираган бўлди. «Оҳ, шеърятни қандай севади-я» — гижинди Озод. — Ҳозир ким билади нималарни ўйлаётган бўлса... «Ҳа, қани» деб болаларнинг эътиборини ўзига тортди. Ҳозир ўзини кузатишаётганидан ҳузурланаётган бўлса керак. Қизлар нега кулишмаяпти? Улар Шоирнинг ўзини унутиб, чайқалиб, дам пичирлаб, дам овозини қўйиб шеър ўқиётганидан киши билмас бўлиб кулишарди. Сигарет чекиб турганлар, мендек ошнқ-у беқарор бўлганлар ёки ўзларини шундоқ кўрсатишга уринаётганлар. Негача мен улардан норози бўлаяпман? Ўзим-чи? Мен шеърни тушунаманми?! Қуйиб-пишиб шеър ўқиётган Шоирни тинглаяпманми?

Қўнғирот, қўнғирот,
Эшагингни ҳангират.
Ёв келди-ку ёприлиб,
Бошларига тошлар от!..

Даврада снгил кулгу кўтарилди. Озод бу шеърни аввал ўқиган ва қойил қолган эди. Нима учун бу маҳзун ва қайғули шеър кўпчиликнинг кулгусини қистади. Ахир шеърдаги эшакнинг ўзи ҳали ҳеч нарсани ҳал эт-

майди-ку. Кичик бир қишлоқ бошига офат ёғилганда, ёвлар катта-кичикни бирин-кетин қиличдан ўтказаетганда эшақ жониворлар ҳам кўз олдиларида кечаётган даҳшатли манзарадан — инсон ожизлиги-ю, ваҳшийлигидан юраги ёрилгудек бўлиб ҳанграшлари, пола чекишлари мумкин-ку!

Шоир шеърларини ўқиб бўлганида, Азамат домла қаттиқ қарсак чалди, кўпчилик бажонидил унга қўшилишди. Шоир даврадан чиқиб, лоток томонга бурилди. «Энди бир-иккигача ёлғиз юради. Ҳа, ўз кўнглингдагини очик айтиш, аммо бирор ҳамдард топмаслик нечоғлик огир... Фақат шеърятни тушунмаганларгина ўзларини ошкор қилиб, қаттиқ қарсак чаладилар. Чинакам зақланган одам ўзини йўқотиб қўяр, ўйга толар, балким йиғлар», деб ўйларди Озод даврадаги ҳолатни кузатарқан.

Даврага терим даврига мос бўлмаган баланд пошнали туфли кийиб олган жиккаккина йигит рубобини қўлтиқлаганча чиқиб келди. «Ана истеъдод. Бақироқлар учун барча давраларда эшиклар ланг очик», хаёлидан ўтказди Озод. Ҳозир Феруза ҳам чиқади. Нега у Шоир шеър ўқиганда эмас. Очил қўшиқ айтаяпман деб бақираётганда чиқади? Ахир Очил бирор ифодани тушунмасдан, ҳиссиз, туйғусиз, тақлид қилиб айтади-ку! Нега у Очилга қўшилиб қўшиқ айтади, нега даврага чиқиб ўйнайди, нега қарсак чалади? Феруза ана у!».

Гулдор халат кийган, қоп-қора сочлари елкасини тўлдирган, шийпондаги энг чиройли қиз — Феруза даврага келиб қўшилди. Азамат домла ёнида ўтирган мўйловли йигитнинг елкасига қўлини қўйди-да, имо билан Ферузани кўрсатиб жой бўшатишга ишора қилди. Феруза майда қадамлар ташлаб, домланинг ёнига бориб ўтирди. Домла нимадир деб сўз қотганида, у майин ва мулойимгина жилмайиб қўйди. Эргашиб келган Ноила, қизнинг ортига туриб, эҳтиёткорлик билан унинг елкасига қўлини қўйди.

Озод Ферузадан кўзини узмас, унинг ҳар бир ҳаракатини кузатар, тушдан бери кўрмагани учун унга қараб севинар ва эзилар эди. Пичадаи кейин ёнидаги курсдошидан сигаретни тутатиб, ўрнидан қўзғолди. Унг

қўлини кўксига қўйиб рўмолни ушлади. «Ҳаво совуқ бўлса ҳам бошқа рўмолни ўрамабди. Эртага рўмолини албатта жойига қўяман» деб хаёлан аҳд қилди. Қизга яқинроқ бўлиш, унинг овозини эшитиш мақсадида ўша томонга юрди.

— Гулноралар, Гулноралар, Гул-но-ра-ла-а-р!—Очил қўшиқни тугатди. Даврадагилар қарсак чалишиб, ундан шўх-шўх қўшиқлардан айтишни сўрашди. Очил тағин рубобни тинғиллата бошлаганида Азамат домла Ферузани ўйинга таклиф қилди. Даврада семиз домла ва навниҳол, гўзал қиз рақси ёшларни жунбушга келтирди. Қийқириғу қарсак авжига чиқди. Уриндиқдан уч қадам берида тўхтаган Озод Ферузага қаради, сўнг снгаретни чуқур тортиб, шийпон томонга ўғрилди. «Наҳотки, Очил чиндан ҳам яхши айтса. Наҳотки мен буни хис қилмаётган бўлсам? Умуман, қанақасига бирваракайига, мафас ростламай қўшиқ айтавериши мумкин. Мен бўлганимда бир кунда фақат битта қўшиқ айтардим». Озод шийпон деворида даврадагиларнинг улкан сояларини худди кинода кўраётгандек кўриб, оппоқ пахта чаноғи ёнидаги дорилфунун талабаларини пахта мавсумида бош кўтармай ишлашга, даъват этган шнорлардан бир-иккитасини ўқиди-ю, зардаси қайнаб кетди.

— Комедия, ҳақиқий комедия, — деб пичирлади Озод мушти билан деворни икки-уч бора ураркан, — финита ла комедия қачон келаркин?

Очил қўшиқ айтишдан тўхтаб, давра бироз совиганида Озод сочларини тез-тез тўғрилаб қўяётган, юзи ол тусга кирган Ферузага тикилди.

— Феруз!

Қиз ортига ўғриларкан, ўзига тикилиб турган йигитга бир қур кўз ташлаганида Озод шошиб нигоҳини олиб қочди. Ҳамшаҳар бўлишганидан бир бўлмада турадиган, кўпчиликка унчалик қўшилавермайдиган, пягиннинг ўнг томонида ловиядек ортиғини ҳар доим яшириб юришга уринадиган Ортиғой Ферузани чақирган эди. У сочини юшиб, бошига катта сочиқ ўраб олганди. Озод унинг чаккасидан бир томчи думалаб, ортиғини яшириб турган қафтлари ораеига сизиб ўтганини аниқ кўрди ва ёғинди: «Ортиғини кўрсатишга уялади-ю,

сочининг сувини оқизиб, даврага келишга уялмайди!...»

— Феруз, сариқ рўмолимни ҳеч тополмаяпман, кўрмадингизми, — сўради Ортиғой — Сизники билан адашиб кетмадимми?

— Йўқ, — деди Феруза. — Мани рўмолимни кирларига қўшиб Ноил ювганди. А, Ноил?

— Ҳа, тушда ювганман, — деди Ноила Ферузанинг саволига ҳозиржавоблик билан. — Сизники хонада эди-ку. Адашганим йўқ, бўлмаса дорни кўринг.

— Феруз билан рўмолимиз бир бўлганидан адашиб ўраганмикан дедим. Сочик сочимни ушламай, ечилб кетяпти.

Уларнинг гап-сўзларини аниқ-тиниқ эшитиб турган Озод шунчалик ардоқлаб кўксига боғлаган рўмол Ортиғойники эканлигини, боя ойна синиқларини терган Маъсума унинг рўмолини Ферузанинг каравоти тутқичига ташлаб қўйганини англади-ю, нима қиларини билмай қолди. Кўз олдида ялтироқ нуқта пайдо бўлди ва у катталашиб, гулхан шуъласида товлана бошлади. У кўзларини юмди, шу онда икки қайноқ томчи киприклари орасида пайдо бўлиб, шитоб билан пастга сиза бошлади. Озод кафти билан юзини пана қилиб, ортига қайрилди ва омборхонага югурди. У югуриб бораркан, кўллари билан кўйлагини юлқиди, тугмалар чирт-чирт этиб узилди. У эшикни шаҳд билан очиб, ичкарига кирди-да, рўмолни бор кучи билан тортқилаб еча бошлади. Танасини рўмол худди илон янглиғ қаттиқ қисаётгандай, унинг аъзойи баданини совуқ тер қоплади. У ҳансираганча, тугунни зўрға ечиб, рўмолни улоқтириб юборди. Каравотга ўтириб, тарс ёрилиб кетай деяётган бошини кафтлари орасига олиб маҳкам қисди. Энди у хаёлар гирдобида қолган, ҳеч нарсани англай олмас, фақатгина «ана сенга, ана сенга» деган сўз миясида чарх урарди. Нима бўлди, ахир нима бўлди?

Шунда у мактабда ўқиб юрганида яхши кўрган, ўқишни битиргач турмушга чиқиб кетган қизни туйқусдан эслаб қолди. У ҳароратли, аммо жавобсиз қолган муҳаббат эди. Аммо бу нима?! Ахир бегона қизнинг рўмолини кўриб нечоғлик қувонди, бўйларидан сармаст бўлди, юзларига босиб, илоҳий қувончни ҳис қилдию

Ферузани бегонадан ажрата олмади. Демак, барча-бар-часи сароб: телбаларча севиши, қувончи, у билан сайрларга чиқишни хаёлан орзу қилиши... бари хомхаёл! Севги нима ўзи?

Эшик гижирлаб очилиб, ичкарига Ботир кирди. Чап томонга қўл чўзиб чироқни ёқди. Озод шошиб, чопонга ўралди.

— Озод ака нима қилди. Яна жигарингиз оғрияптими? Ҳамшира чақирайми?

— Йўқ ука, ҳаммаси яхши — деди у бир неча дақиқа аввал ўзига ҳузур бағишлаган, қувонч келтирган, ҳозир эса. Ботирнинг қуюқ чанг қоплаган этиклари остида ётган рўмолга тикилиб. — Анавини Ортиғойга олиб бориб бер.

Ботир ҳайрон бўлиб, оёқ томонига қаради, рўмолни олиш учун энгашаётганида Озод шаҳд билан ўрнидан туриб, ташқарига отилди. У ёлғиз қолишни, ҳеч нарсани кўрмасликни, ҳеч ким билан гаплашмасликни истаб, ошхонадан ўн қадам нарида бошланадиган қоронғулик салтанати томон югурди. Хира чироқ белгилаб турган ёруғлик ва қоронғулик чегарасидан ўтаркан, худди ёнида кўринмас биров бордек, астагина пичирлади:

— Мана сенга, дўстим Горацио, финита ла комедия!

ҚАЙ БИРИ ҚИММАТ?

ҳажвия

Якшанба кuni Ғофур ака ўғлини уйлантирди. Аммо тўй Қодир акага татимади. Ҳазил гапми. энди бир-икки кийган, ҳали ичидаги қизили қораймаган янги калишини ўғирлатиб қўйди.

Душанбадан то жумагача даладан келиши билан тўйга айтишмадими?» деб сўрайвериб уйдагиларини ҳам безор қилди. Ниҳоят, жума оқшомида ниятига етди.

— Ота, эртага Қувон аканикига наҳорги ошга айтиб кетишди, — деб суюнчи олди кенжа келини.

— Э, шундайми, — қувониб кетди Қодир ака, сўнг велосипеди рулига илинган халтани келинига узатди. — Ма, ловия. Ўзинг ишлат. Эртага териб келганимни ҳам сенга бераман.

Боласига андармон бўлган катта келин халта оғирлигини чамалаб афсусланди: «Нақ беш килолар чиқади.

Манави йиғламаганда, суюнчи менга тегарди».

Қодир ака эрта ётиб, тонг саҳарда турди. Шерик деб қўшнисини чақирди.

— Қайга... — дея ҳайратланди қўшниси унинг бошидаги янги-янги дўппи-ю, оёғининг учида илиниб турган йиртиқ калишни кўриб.

— Тўйга кетдик.

— Ҳали эрта-ку. Молларга қараб кейинроқ ўтарман — деб қўшниси-узрини айтди.

— Э, шундайми — деб Қодир ака тўйга шошилди.

Бирон соатлардан кейин илдам қадам ташлаб келаётган Қодир аканинг оёғидаги янги калишни кўриб, қўшниси баттар ҳайратланди.

— Қайдан? — деди у.

— Тўйдан — деди Қодир ака.

— Калиш муборак бўлсин.

— Қуллуқ. Буниси энди оёғимда адо бўлсин.

— Алибой дўхтир тўйдами?

— Тўйда.

— Ҳа, яхши..

— Нима, бирон ишингиз бормиди?

— Йўқ. Калиш йўқотган одамга «тез ёрдам» керак бўладими. — деб сўрадим-да.

Улар мириқиб кулишди. Сал ўтмай қўшниси Қодир аканинг устарада қирилган бошига қараб, анграйдн— қолди.

— Қодирвой, — деди у зўрға, — дўппи қани?

Қодир ака бошига шаппатиледи.

— Ие! Шошганда дўппи қоп кетибди-ю, — деб ортига қайрилади. Уч қадам юрмай таққа тўхтади. — Ўтган тўйда йўқотган калишимнинг ҳиссасини чиқараман деб Ғлибман-да ҳовлиқиб. Кўлдан бери бозорга борганим йўқ. Қўшни сиз билас-ку, ҳозир дўппи қимматми ё калиш? Тўйхонага қайтайми ёки йўқми?

М У Н Д А Р И Ж А

Олисдаги орзулар	3
Оппоқ қор	10
Иzza	23
Пул еган ит	27
Алданиш	36
Қай бири қиммат?	52

Адабий — бадий нашр
Омонкелди НОРБЕК
ОЛИСДАГИ ОРЗУЛАР
ҳикоялар

Муҳаррир

Мунаввар Пардаев

Техн. муҳаррир

Лилия Ихсанова.

Мусаҳҳиҳ

Тўраҳон Мамбеталиев.

Босмаҳонага берилди 17.02. 1997 й. Босишга руҳсат этилди
17.03 1997 й. Ҳоғоз бичими 84X60 1/16
Шартли босма табағи 3,0. Нашр табағи 3,2. Адади 2000 нусха.
Буюртма 604. Баҳоси келишилган нарҳда.

«Зиё» нашриёти, 707000. Гулистон шаҳри, Навоий шоҳ кў-
часи-5.

Сирдарё вилоят ҳокимлиги матбуот бошқармасининг ижара-
даги Гулистон матбаа ишлаб чиқариш бирлашмаси бош корхо-
асида босилди, 707000, Гулистон шаҳри, Навоий шоҳ кўчаси-28.